

Piecza naprzemienna w rozwodzie - zalety i przeciwwskazania wg badań naukowych

Dyskusje nt. wprowadzenia do prawa materialnego przepisów preferujących orzekanie pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych wzbudzają gorące emocje, skrywając prawdziwe intencje przeciwników pieczy naprzemiennej.

Światowe badania naukowe bezdyskusyjnie udowadniają, że wykonywanie władzy rodzicielskiej po rozwodzie rodziców dziecka w modelu pieczy naprzemiennej jest korzystniejsze dla całego dobrostanu dziecka niż w modelu sprawowania pieczy przez jednego tylko rodzica. O tym właśnie jest ten poradnik.

© Copyright by Robert Grzelakowski

Wszelkie prawa zastrzeżone. Niniejszy utwór objęty jest prawem autorskim i żaden jego fragment nie może być przerabiany, rozpowszechniany lub w inny sposób naruszać prawa autorskiego, bez uprzedniego zezwolenia na piśmie, z wyjątkiem prawa cytatu.

Autor: Robert Grzelakowski

Piecza naprzemienna w rozwodzie – zalety i przeciwwskazania wg badań naukowych

Wydanie I

Stan prawny na 23.06.2022 r.

ISBN 978-83-939732-3-1

[Kup książkę](#)

Książkę dedykuję Dzieciom, którym brakuje bliskości z
obojehem rodziców i marzą o okazywaniu im miłości
zarówno przez mamę, jak i tatę,
jako naukowe potwierdzenie, że piecza naprzemienna jest
korzystniejsza dla całego dobrostanu dziecka niż piecza
sprawowana przez jednego tylko rodzica.

Pragnę wyrazić szczerze wyrazy podziękowania dla
Profesora Edwarda Kruka za udzielenie mi zgody na
użycie jego artykułu w mojej książce.
*I would like to express my sincere thanks to Professor Edward
Kruk for giving me his consent for the use of his article in my
book.*

*"Thank you also for taking the time and making the effort
to translate my article into Polish for the benefit of Polish
children and families in the separation and divorce
transition." - Edward Kruk, MSW, Ph.D.
The University of British Columbia,
School of Social Work,
CANADA*

„Dziękuję również za czas i wysiłek włożony w przetłumaczenie
mojego artykułu na język polski dla dobra polskich dzieci i
rodzin przechodzących separację i rozwód.”

SPIS TREŚCI

(wersja pdf darmowa)

1. Wprowadzenie.....	4
1.1. Dlaczego taki temat.....	4
1.2. Kto skorzysta z tego poradnika.....	6
1.3. Układ treści poradnika.....	8
2. Czym jest piecza naprzemienna.....	10
3. Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych.....	16
4. Zalety pieczy naprzemiennej wg badań naukowych i literatury.....	31
5. Przeciwwskazania do orzekania o pieczy naprzemiennej w sprawach rozwodowych wg badań naukowych i literatury.....	35
6. Podsumowanie i wnioski własne autora.....	36
6.1. Podsumowanie.....	36
6.2. Wnioski własne autora - piecza naprzemienna a utrudnianie dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica.....	36
Bibliografia.....	59

1. Wprowadzenie

1.1. Dlaczego taki temat

Preferowanie orzekania pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych rozpowszechnione jest w wielu krajach¹, niestety w Polsce występuje sporadycznie². Postępujące zmiany na zagranicznych rynkach pracy, sprzyjające zatrudnianiu matek dzieci, stały się istotnym czynnikiem ojcowskiego zaangażowania i przywiązania do dzieci³. Wraz z takimi zmianami i wzrostem liczby rozwodów pojawiało się coraz więcej badań naukowych o korzystnym wpływie pieczy naprzemiennej na dobrostan dzieci po rozwodzie ich rodziców⁴.

W polskim przekazie medialnym nie przebijają się rzetelne dyskusje na temat pieczy naprzemiennej na tle światowych badań naukowych, co skutkuje między innymi pozorowanymi działaniami legislacyjnymi.

¹ Zob. sprawozdanie z 19 marca 2019 r. Komisji Ustawodawczej oraz Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej o projekcie ustawy w druku senackim nr 776, online: <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruki/10157/druk/776s.pdf?r10157>.

² Zob. M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, s. 89.

³ Por. E. Kruk (2010), *Parental and social institutional responsibilities to children's needs in the divorce transition: Father's perspectives*, Journal of Men's Studies, 18(2), s. 160.

⁴ Zob. stanowisko Elżbiety Trzęsowskiej-Greszty z 2 grudnia 2017 r. w odniesieniu do opieki naprzemiennej przesłane do Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, s. 1-2, online: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/public/k9/petycje/petycje_wielokrotne/pw90117/uwagi_e_trzesowska-greszta_uksw.pdf.

Przegląd naukowych badań empirycznych na temat opieki naprzemiennej został dokonany w marcu 2019 r. na potrzebę oceny skutków regulacji, w związku z projektem ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776 z 27 marca 2018 r.⁵ Przegląd ten okazuje się być na tyle nieprecyzyjny, że szczegółowa analiza badań empirycznych na temat pieczy naprzemiennej prowadzi w zasadzie do odmiennych wniosków. Autorzy ww. przeglądu badań naukowych albo nie dołożyli należytej staranności albo dokonali wybiórczego ich wyszukania dla potwierdzenia tez „poprawnych” politycznie, skoro na jednej stronie swojego opracowania zawarli co najmniej trzy stwierdzenia niezgodne z aktualnym stanem wiedzy naukowej. Takie stwierdzenia to:

- „Ostatnie australijskie badania pokazują, że w przypadku dzieci do lat 4 opieka naprzemienna i związane z nią spędzanie nocy w dwóch domach ma szkodliwy wpływ na dzieci (McIntosh i inni 2010)”⁶;
- „Jak podkreślają badacze nie ma empirycznych dowodów na to, że istnieje liniowa zależność między ilością dzielonego czasu z każdym z rodziców a pozytywnymi efektami dla dziecka”⁷;
- „Wyniki badań potwierdzają również, że w przypadku, gdy rodzice są silnie skonfliktowani, opieka naprzemienna przynosi gorsze efekty, a dzieci są mniej szczęśliwe w

⁵ Zob. sprawozdanie z 19 marca 2019 r. Komisji Ustawodawczej..., *op. cit.*, zał. nr 2.

⁶ *Ibidem*, s. 2 (nienumerowane).

⁷ *Ibidem*.

porównaniu do opieki sprawowanej przez jednego rodzica (McIntosh i inni 2010)”⁸.

Niezgodność z aktualnym stanem wiedzy naukowej co najmniej trzech stwierdzeń w tak kluczowym dokumencie urzędowym, na podstawie którego były procedowane - a właściwie zaniechane - zmiany prawa dotyczące pieczy naprzemiennej, podważa wiarygodność dokonanego przeglądu badań empirycznych na temat opieki naprzemiennej. To głównie intencja wykazania niezgodności z aktualnym stanem wiedzy naukowej powyższych stwierdzeń skłoniła autora do wydania tej publikacji, w której zawarł własny przegląd badań naukowych o zaletach i przeciwwskazaniach orzekania pieczy naprzemiennej w sprawach rozwodowych.

Zważywszy na rozbieżne stanowiska instytucji państwowych i środowisk społecznych co do orzekania pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych, inspiracją dla autora było wyszukanie naukowej argumentacji, potwierdzającej i/lub obalającej tezę o korzystnym wpływie pieczy naprzemiennej sprawowanej przez rozwiedzionych rodziców dziecka.

1.2. Kto skorzysta z tego poradnika

Celem napisania tego poradnika było wskazanie kluczowych wyników światowych badań naukowych dotyczących pieczy naprzemiennej. Użyte liczne odwołania do przypisów ułatwią Czytelnikom odszukanie w razie

⁸ *Ibidem*.

potrzeby bardziej szczegółowych opisów wyników badań i przyjętych założeń oraz opisów metod badawczych i zweryfikowanych hipotez badawczych.

Zdecydowana większość użytych publikacji w tym poradniku została opublikowana w czasopismach naukowych i powszechnie udostępniona w internecie. Pozostałe publikacje dostępne były dzięki zasobom bibliotecznym lub zakupionym.

Na potrzeby niniejszego opracowania dokonano przeglądu dużej liczby publikacji – w szczególności o najnowszych badaniach - a nie wszystkich dotyczących pieczy naprzemiennej. Ograniczenie się do wybranej liczby publikacji wynikało głównie z trudności dotarcia do wszystkich publikacji, mając jednak na uwadze dochowanie jak największej wiarygodności prezentowanej w tym poradniku wiedzy naukowej.

Poradnik posłuży osobom, które poszukują obszernej wiedzy naukowej, dowodów i argumentacji przemawiających za korzyściami i przeciwwskazaniami do orzekania pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych w porównaniu z powierzeniem wykonywania władzy rodzicielskiej jednemu tylko rodzicowi.

Autor niniejszej publikacji dołożył najwyższej staranności, aby zawarta w niej treść odzwierciedlała stan aktualnej wiedzy naukowej o pieczy naprzemiennej nad osobą dziecka rozwiedzionych rodziców oraz była zgodna z obowiązującym prawem.

Pozostając wciąż w głębokim przekonaniu, że nikt nie zastąpi dziecku mamy i taty, albo taty i mamy, jak kto

woli, a ono samo pragnie najmocniej w świecie kochających się i szanujących rodziców, życzę Czytelnikom miłej lektury i poczucia, że warto było poświęcić czas na przeczytanie tej publikacji.

Robert Grzelakowski – w latach 2011-2015 odbył studia doktoranckie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego (przegląd badań naukowych wskazanych w tym poradniku dokonany został na potrzeby rozprawy doktorskiej); odbył też studia podyplomowe „Konflikty w rodzinie i mediacje rodzinne” w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej; posiada doświadczenie jako kurator społeczny oraz ławnik sądowy w sprawach rozwodowych; przez kilka lat pomagał społecznie skonfliktowanym rodzicom, koncentrując się na dobru dziecka; niezależnie od powyższego ta książka nie powstałaby, gdyby nie dane mu było doświadczać trudów ojcostwa dla dwóch córek.

1.3. Układ treści poradnika

Rozdział **pierwszy** to dedykowane do adresatów tej publikacji słowo wstępne autora o jego inspiracji dla powstania książki i o tym, dlaczego warto przeczytać poradnik.

Przedstawienie przeglądu światowych badań naukowych dotyczących pieczy naprzemiennej wymaga wyjaśnienia czym jest piecza naprzemienna, co zostało dokonane w rozdziale **drugim**.

Powierzenie wykonywania władzy rodzicielskiej w formie pieczy naprzemiennej jest orzekane w wyrokach rozwodowych sporadycznie pomimo rozpowszechnianego przez Ministerstwo Sprawiedliwości stanowiska, że wg obowiązujących od 29 sierpnia 2015 r. przepisów co do zasady władza rodzicielska sprawowana jest poprzez pieczę naprzemienną. W niektórych sądach okręgowych w

Polsce piecza naprzemienna nie została orzeczona w sprawach rozwodowych ani razu w ciągu całego roku. Dlatego uzasadnione jest przedstawienie dopuszczalności orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych w aktualnym stanie prawnym, co zostało dokonane w rozdziale **trzecim**.

Merytoryczna część poradnika nawiązująca do jego tytułu, tj. zalety pieczy naprzemiennej wg badań naukowych (także wg literatury przedmiotu) zostały przedstawione w rozdziale **czwartym** a przeciwwskazania do orzekania o pieczy naprzemiennej w sprawach rozwodowych – w rozdziale **piątym**.

Rozdział **szósty** zawiera podsumowanie treści książki oraz wnioski własne jej autora w formie apelu do społeczeństwa i refleksji nt. zależności pomiędzy orzekaniem pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych a utrudnianiem dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica.

2. Czym jest piecza naprzemienna

Pojęcie pieczy naprzemiennej w polskim prawie rodzinnym nie zostało dotychczas zdefiniowane⁹. Ustawodawca nie posługuje się terminem pieczy naprzemiennej, został on sformułowany i dookreślony przez doktrynę i judykaturę¹⁰. Zagadnienie pieczy naprzemiennej nie doczekało się jeszcze kompleksowych opracowań i w orzeczeniach sądów powszechnych instytucja ta pojawia się jeszcze stosunkowo rzadko¹¹.

Natomiast na gruncie przepisów o pomocy państwa w wychowaniu dzieci wprowadzono do polskiego porządku prawnego w kwietniu 2016 r. pojęcie opieki naprzemiennej¹², w których ustawodawca wyraźnie odwołał się do sądowych orzeczeń rozstrzygających o wykonywaniu władzy rodzicielskiej przez rodziców pozostających w rozłączeniu, gdy dziecko jest w pieczy naprzemiennej każdego z nich¹³. Ustawodawca wskazał, ale nie zdefiniował¹⁴, że pod pojęciem opieki

⁹ Por. T. Justyński, *W sprawie tzw. opieki naprzemiennej*, „Rodzina i Prawo” 2011, nr 19, s. 6.

¹⁰ K. Kędziera, M. Stępień, *Pieczka naprzemienna w polskim prawie rodzinnym*, „Palestra” 3/2018, online: <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2018/artikul/pieczka-naprzemienna-w-polskim-prawie-rodzinnym> [dostęp: 29.08.2021 r.].

¹¹ *Ibidem*.

¹² Zob. art. 5 ust. 2a ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz. U. 2016 poz. 195).

¹³ Zob. projekt ustawy w druku sejmowym VIII kadencji nr 3254, s. 4 uzasadnienia, online: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/E6E4F16B8BE6C428C12583AE00523F12/%24File/3254.pdf>.

¹⁴ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Rzeszowie z dnia 3 lipca 2019 r., II SA/Rz 432/19; „Sąd w pełni podziela również pogląd wyrażony przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gliwicach w wyroku z dnia 15

naprzemiennej wobec dziecka obydwojga rodziców rozwiedzionych (żyjących w separacji lub żyjących w rozłączeniu) należy rozumieć opiekę sprawowaną w porównywalnych i powtarzających się okresach.

W projekcie Kodeksu Rodzinnego z lipca 2018 r. zaproponowanym przez Rzecznika Praw Dziecka¹⁵ użyto sformułowania „naprzemiennie” w definicji pieczy równoważnej, którą jest piecza rodziców sprawowana nad dzieckiem, określona w orzeczeniu sądu, sprawowana

grudnia 2017 r. II SA/GI 678/17, że u.p.p. nie zawiera definicji opieki naprzemiennej, a skoro definicji tej nie zawierają również przepisy k.o., konieczne jest sięgnięcie do regulacji zawartych w Kodeksie postępowania cywilnego, w tym do art. 598²², w którym jest mowa o "orzeczeniu, w którym sąd określił, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach". W powyższym wyroku Sąd wskazał, że "z uwagi na zasadę jednolitości systemu prawa, regulację tę należy odnieść do pojęcia opieki naprzemiennej, zastosowanego w ustawie o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. W związku z tym - opieka naprzemienna obydwojga rodziców wynika z określenia w orzeczeniu sądu, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Dodać przy tym należało, że przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, w tym art. 756² § 2, w sposób nie budzący wątpliwości, odróżniają "ustalenie, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach" od "uregulowania sposobu kontaktów z dzieckiem". Powoduje to, że nie może być wątpliwości, iż uregulowanie sposobu kontaktów z dzieckiem nie może być utożsamiane z wprowadzeniem opieki naprzemiennej, wynikającym z określenia w orzeczeniu sądu, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach."

Należy zauważyć różnicę między pojęciem pieczy naprzemiennej na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego, a tym funkcjonującym w ramach ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. W drugim przypadku bowiem istotne jest, aby piecza naprzemienna sprawowana była przez obydwoje rodziców w porównywalnych i powtarzających się okresach. W procedurze cywilnej warunek porównywalności okresów nie musi być spełniony, a wystarczające jest, aby rodzice sprawowali bezpośrednią pieczę nad dzieckiem jedynie w powtarzających się okresach.

¹⁵ Zob. projekt Kodeksu Rodzinnego z lipca 2018 r. Rzecznika Praw Dziecka, s. 6, online: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/kodeks_rodzinny_projekt_z_uzasadnieniem.pdf.

naprzemiennie przez każdego z rodziców w powtarzających się, ale niekoniecznie w takich samych okresach, zgodna z dobrem dziecka, uwzględniająca jego zdanie oraz prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców.

W literaturze zagranicznej uznaje się, że sprawowanie pieczy naprzemiennej ma miejsce wówczas, gdy od 30% do 70% czasu dziecko spędza z jednym z rodziców, a pozostałą część czasu spędza z drugim¹⁶.

Maciej Domański (dr, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji UW, adiunkt w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości) wskazuje, że minimum czasu wg różnych poglądów autorów opracowań zagranicznych to 25%, 30% i 33%¹⁷.

W innej jeszcze publikacji¹⁸ przyjmuje się, że *shared parenting* oznacza rodziny, w których dzieci zamieszkują z każdym z rodziców przynajmniej 35% czasu a generalnie 50%¹⁹. *Shared physical custody*, częściej określana jako *shared parenting* lub *shared care*, jest porozumieniem rodzicielskim, w którym dzieci zamieszkują prawie równy czas z każdym rodzicem po ich separacji/rozwodzie²⁰.

¹⁶ Zob. R. Sikora, E. Trzęsowska-Greszta, *Opieka naprzemienna w kontekście rozvodu rodziców i kosztów psychicznych ponoszonych przez dzieci*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2016, s. 290.

¹⁷ Zob. M. Domański, *Model pieczy naprzemiennej jako rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku rozwodowym (na tle nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 25.06.2015 r.)*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 7-8, s. 55.

¹⁸ L. Nielsen (2014), *Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children*, Journal of Divorce & Remarriage, Volume 55, Issue 8, s. 613–635.

¹⁹ *Ibidem*, s. 614.

²⁰ *Ibidem*, s. 613.

Należy w tym miejscu nadmienić, że w nazewnictwie anglojęzycznym dla określenia pieczy naprzemiennnej używa się kilku bliskoznacznych określeń, w zależności od zakresu praw i obowiązków, danego kraju i czasu: *shared parenting*, *shared residential parenting*, *shared residency*, *shared residence*, *joint physical custody*.

Jakkolwiek użycie sformułowania „piecza naprzemienna” w wyroku rozwodowym ułatwia rozumienie rozstrzygnięcia sądu to jednak kluczowe jest wskazanie ilości czasu przebywania lub zamieszkiwania z każdym z rodziców. W praktyce może się tak zdarzyć, że dziecko, nad którym pieczę sprawuje wyłącznie matka będzie przebywało ze swoim ojcem więcej czasu niż dziecko, których rodzice mają wspólną pieczę w sensie prawnym (*joint legal custody*) a nie fizycznym (*joint physical custody*)²¹.

Pieczka naprzemienna jest jedną z form pieczy nad osobą dziecka. Podkreślenia zasługuje, że podzielone w czasie może być jedynie sprawowanie bezpośrednio pieczy nad dzieckiem, będącej jednym z atrybutów władzy rodzicielskiej, nie zaś sama władza rodzicielska. Należy zauważyć, że w literaturze a nawet orzecznictwie używa się pojęcia „opieka naprzemienna” zamiennie do „piecza naprzemienna” co może wprowadzać w błąd. Posługiwanie się pojęciem „piecza naprzemienna” wydaje się najbardziej prawidłowe i precyzyjne bo instytucja opieki została ściśle

²¹ L. Nielsen (2011), *Shared Parenting After Divorce: A Review of Shared Residential Parenting Research*, *Journal of Divorce & Remarriage*, s. 588.

zdefiniowana i związana z prawem opiekuńczym (art. 145 i n. k.r.o.)²².

W praktyce, wykonywanie władzy rodzicielskiej w modelu pieczy naprzemiennej jest realizowane na jeden z dwóch alternatywnych sposobów. Pierwszy z nich to taka sytuacja, w której dziecko ma dwa miejsca stałego pobytu (przy założeniu, że to dziecko zmienia miejsce przebywania) u każdego z rodziców i naprzemiennie u nich przebywa w porównywalnym czasie (wówczas mówi się o tzw. dwóch centrach życiowych), druga – dziecko ma jedno miejsce stałego pobytu w konkretnym mieszkaniu/domu a rodzice zmieniają się co pewien porównywalny czas²³.

O podjęcie inicjatywy ustawodawczej przez Ministra Sprawiedliwości, mającej na celu zdefiniowanie instytucji opieki naprzemiennej (rozumianej jako piecza naprzemienna), zwrócił się Rzecznik Praw Obywatelskich w maju 2017 r.²⁴, co nie spotkało się z akceptacją Ministra²⁵. W opinii Rzecznika brak definicji pieczy naprzemiennej powoduje dużą niepewność prawną i niejednorodność orzecznictwa sądów²⁶.

²² Por. M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennej...*, op. cit., s. 15-16.

²³ Por. M. Domański, *Model pieczy naprzemiennej...*, op. cit., s. 55.

²⁴ Zob. wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z 22 maja 2017 r. do Ministra Sprawiedliwości, online: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rzecznik-w-sprawie-opieki-naprzemiennej-WG>.

²⁵ Odpowiadając Rzecznikowi Praw Dziecka, Minister Sprawiedliwości podtrzymał swoje powtarzane wielokrotnie stanowisko, że pojęcie „opieka naprzemienna” (rozumiane jako „piecza naprzemienna”) już faktycznie funkcjonuje w porządku prawnym (link do źródła w powyższym przypisie).

²⁶ Z doświadczeń Biura Rzecznika wynika, że orzeczenia tożsame z orzeczeniem opieki naprzemiennej (rozumianej podobnie jak w art. 598²² KPC) zapadają czasem w formie orzeczenia o kontaktach (kontakty jednego rodzica uregulowane w ten sposób, że dziecko przebywa z każdym z

rodziców w powtarzalnych okresach, np. przez połowę każdego miesiąca) bądź w formie orzeczenia o sposobie sprawowania władzy rodzicielskiej, wydawanym na podstawie art. 58 § 1a oraz art. 107 § 2 KRO, bez użycia zwrotu „opieka naprzemienna”.

3. Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych

W doktrynie i judykaturze panuje pełna zgodność co do tego, że piecza nad osobą dziecka jest jednym z elementów władzy rodzicielskiej²⁷. Skoro bezspornie piecza nad osobą dziecka jest elementem władzy rodzicielskiej to, aby sąd mógł powierzyć rodzicowi sprawowanie pieczy nad osobą dziecka, także pieczy naprzemiennej, przede wszystkim niezbędne jest posiadanie przez rodzica dziecka pełnej władzy rodzicielskiej.

Orzeczenie o pieczy naprzemiennej jest zawsze rozstrzygnięciem o władzy rodzicielskiej, jednak nie odwrotnie. Należy zauważyć, że w świetle polskiego prawa przemienna władza rodzicielska jest niedopuszczalna oraz że to nie władza jest naprzemienna, a jedynie przebywanie dziecka u posiadających – w każdym czasie – pełnię władzy rodzicielskiej rodziców²⁸.

Jakkolwiek w aktualnie obowiązującym stanie prawnym nie używa się nadal określenia piecza naprzemienna w odniesieniu do postępowań rozwodowych to nowelizacja w szczególności przepisu art. 58 § 1a k.r.o.²⁹

²⁷ K. Kędziera, M. Stępień, *Pieczka naprzemienna...*, *op. cit.*; należy jednak zauważyć, że można spotkać opinie, iż opieka naprzemienna jest jedynie formą kontaktu rodziców z małoletnimi dziećmi, zob. artykuł na stronie kancelarii adwokackiej „Opieka naprzemienna a alimenty”, online: <https://lawyersoffice.pl/artykuly/opieka-naprzemienna-czesc-2/> [dostęp: 24.09.2021 r.]

²⁸ T. Justyński, *W sprawie tzw. opieki naprzemiennej*, *op. cit.*, s. 6.

²⁹ Aktualne brzmienie art. 58 § 1a. k.r.o. „W braku porozumienia, o którym mowa

znacznie zwiększyła możliwość orzekania o pieczy naprzemiennej. Taka możliwość została wzmocniona – jak wskazuje się w literaturze – poprzez wprowadzenie od 29 sierpnia 2015 r. do przepisów procesowych sformułowania „dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach (art. 582¹ § 4, art. 598²², art. 756² § 1 pkt 3 k.p.c.)³⁰.

Od 29 sierpnia 2015 r. możliwość powierzenia obojgu rodzicom pieczy naprzemiennej w wyroku rozwodowym dopatruje się w dwóch przepisach – art. 58 § 1 i art. 58 § 1a k.r.o. - odrębnie traktujących sytuacje w przypadku porozumienia małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie oraz w przypadku braku takiego porozumienia. Tak jak w poprzednim stanie prawnym, jeśli rozwodzący się rodzice dziecka przedstawią sądowi ww. porozumienie – z jedyną różnicą, że musi ono być w formie pisemnej - to sąd powinien uwzględnić ich wolę co do sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem (art. 58 § 1 zd. 2 k.r.o.). Jedynym warunkiem takiego rozstrzygnięcia sądu nadal pozostaje dobro dziecka.

w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.”

³⁰ Por. projekt ustawy w druku sejmowym VIII kadencji nr 3254, *op. cit.*, s. 2 uzasadnienia.

Natomiast ustawodawca dokonał istotnej modyfikacji regulacji rozstrzygnięcia przez sąd o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem w przypadku braku ww. porozumienia małżonków³¹. W takim przypadku to sąd rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców (art. 58 § 1a zd. 1 k.r.o.). Sąd może wówczas powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, w tym w formie pieczy naprzemiennej³², albo jednemu rodzicowi bez ograniczania władzy rodzicielskiej drugiemu rodzicowi³³ lub ograniczając ją jemu do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia³⁴ (art. 58 § 1a zd. 2 k.r.o.).

Jak wynika z powyższego, dla rekonstrukcji normatywnej treści obecnego rozwiązania, kluczowe znaczenie ma interpretacja pojęć „wspólne wykonywanie władzy

³¹ Por. M. Domański, *Model pieczy naprzemiennej...*, *op. cit.*, s. 56.

³² W praktyce takie rozstrzygnięcie sądu o władzy rodzicielskiej polega na wpisaniu do wyroku rozwodowego treści o pozostawieniu obojgu rodzicom władzy rodzicielskiej nad małoletnim dzieckiem/dziećmi bez określenia miejsca pobytu lub zamieszkania dziecka/dzieci albo z określeniem miejsca pobytu naprzemiennie u każdego z rodziców.

³³ W praktyce takie rozstrzygnięcie sądu o władzy rodzicielskiej polega na wpisaniu do wyroku rozwodowego treści o pozostawieniu obojgu rodzicom władzy rodzicielskiej nad małoletnim dzieckiem/dziećmi z ustaleniem miejsca pobytu lub zamieszkania dziecka/dzieci przy jednym z rodziców.

³⁴ W praktyce takie rozstrzygnięcie sądu o władzy rodzicielskiej polega na wpisaniu do wyroku rozwodowego treści o powierzeniu wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnim dzieckiem/dziećmi jednemu z rodziców, ograniczając jednocześnie władzę rodzicielską drugiemu z nich.

rodzicielskiej” oraz „prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców”³⁵.

Maciej Domański, który dużo miejsca w swoich publikacjach poświęca pieczy naprzemiennej, wnioskując z treści art. 58 § 1a zd. 1 k.r.o., iż nie przesądza ona jednoznacznie, że podstawowym (preferowanym) rozstrzygnięciem sądu jest pozostawienie pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, jak również powierzenie obojgu rodzicom w pełnym zakresie atrybutu wychowania dziecka³⁶. Co więcej, jego zdaniem art. 58 § 1a k.r.o. nie może być interpretowany także jako domniemanie prawne zgodności z dobrem dziecka rozstrzygnięcia polegającego na pozostawieniu obojgu rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej³⁷. Zastosowanie domniemań prawnych ograniczających postępowanie dowodowe i krępujących sąd w przyjęciu optymalnego rozwiązania należy uznać za systemowo wadliwe i zagrażające realizacji dobra dziecka³⁸.

W opinii M. Domańskiego ustawodawca nie określił konkretnego rozstrzygnięcia, zasygnalizował jedynie konieczność „uwzględnienia prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców”. Uwzględnienie prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców może nastąpić w różnym stopniu. Analizowany przepis może być interpretowany wg niego jako norma nakładająca na sąd obowiązek

³⁵ Zob. M. Domański, *Model pieczy naprzemiennej...*, op. cit., s. 56-59.

³⁶ *Ibidem*, s. 59.

³⁷ *Ibidem*, s. 61.

³⁸ *Ibidem*, s. 62.

maksymalizacji możliwości (i obowiązku) wychowania dziecka przez oboje rodziców, jeśli nie narusza to dobra dziecka³⁹. Jeżeli dobro dziecka nie pozwala na pozostawienie szerszego zakresu władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, to również rozstrzygnięcie przewidziane w art. 58 § 1a zd. 2 k.r.o. (a zakres władzy rodzicielskiej pozostawianej ograniczanemu rodzicowi dotyczy atrybutu wychowania dziecka) może uwzględniać prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców oraz stanowić w pewnym zakresie, rozstrzygnięcie o wspólnym wykonywaniu władzy rodzicielskiej⁴⁰.

Rozważania M. Domańskiego nt. modelu pieczy naprzemiennej jako rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej w aktualnym stanie prawnym, skłaniają do wniosku, że rozstrzygnięcie w wyroku rozwodowym o władzy rodzicielskiej w postaci pieczy naprzemiennej (jako szczególny przypadek pozostawienia obojgu rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej) jest rozwiązaniem mieszczącym się w ramach zakreślonych przez art. 58 § 1a zd. 1 k.r.o. Taki sposób rozstrzygnięcia sądu należy uznać, wg niego, za szeroko uwzględniający prawo do wychowania dziecka przez oboje rodziców i przewidujący wspólne wykonywanie władzy rodzicielskiej. Model rozstrzygnięcia w formie pieczy naprzemiennej powinien zostać poddany analizie przez sąd z punktu widzenia jego zgodności *in concreto* z dobrem dziecka a wniosek taki

³⁹ *Ibidem*, s. 59.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 60.

musi wynikać z całokształtu przeprowadzonego postępowania dowodowego⁴¹.

Maciej Domański dokonał też trafnego spostrzeżenia⁴² w ramach jednego ze wspomnianych wyżej, nowych przepisów procesowych wzmacniających możliwość powierzenia pieczy naprzemiennej obojgu rodzicom dziecka w wyrokach rozwodowych (art. 582¹ § 4, art. 598²², art. 756² § 1 pkt 3 k.p.c.). Na podstawie art. 582¹ § 4 k.p.c.⁴³ i art. 582¹ § 3 k.p.c.⁴⁴, do którego się on odwołuje, literalnie można by było stwierdzić, że rozstrzygnięcie w wyroku rozwodowym⁴⁵, iż dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach, jest dopuszczalne nawet w razie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z takiego rozstrzygnięcia.

Dopuszczalność przyjęcia pieczy naprzemiennej w treści wyroków rozwodowych w stanie prawnym

⁴¹ *Ibidem*, s. 62.

⁴² *Ibidem*, s. 67-68.

⁴³ Art. 582¹ § 4. Przepis § 3 stosuje się odpowiednio do orzeczenia, w którym sąd określił, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach.

⁴⁴ Art. 582¹ § 3. W razie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje, lub osobę uprawnioną do kontaktu z dzieckiem albo osobę, której tego kontaktu zakazano, sąd opiekuńczy może zagrozić nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, stosownie do zasad określonych w art. 598¹⁵: 1) osobie, pod której pieczę dziecko pozostaje – na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem lub 2) osobie uprawnionej do kontaktu z dzieckiem albo osobie, której tego kontaktu zakazano – na rzecz osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje.

⁴⁵ Fakt, iż zgodnie z art. 445³ k.p.c. w postępowaniu o rozwód i separację na wniosek strony stosuje się jedynie przepisy art. 582¹ § 2 lub 3 k.p.c., ale już nie § 4 tego artykułu, wynika prawdopodobnie z niedopatrzienia ustawodawcy.

3. Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych

obowiązującym od 29 sierpnia 2015 r. budzi jednak nadal wątpliwości a w orzecznictwie spotyka się nawet stanowiska sądów o braku uregulowań w zakresie pieczy naprzemiennej w aktualnym stanie prawnym⁴⁶.

Należy zauważyć, że spośród podnoszonych argumentów przez przeciwników pieczy naprzemiennej w poprzednim stanie prawnym, odpadła konieczność ustalenia w wyroku rozwodowym kontaktów z dzieckiem (art. 58 § 1b k.r.o.).

Marek Andrzejewski (dr hab., prof. nadzw. Katedry Prawa Cywilnego i Handlowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego i Instytutu Nauk Prawnych PAN) stwierdził w 2019 r.⁴⁷, że w literaturze przewagę zyskują wypowiedzi aprobujące dopuszczalność orzekania pieczy naprzemiennej, a nawet względem tej możliwości niemal entuzjastyczne.

Stanowiska o dopuszczalności orzekania pieczy naprzemiennej w aktualnym stanie prawnym wyrażane przez kluczowe instytucje, jak Minister Sprawiedliwości, Sąd Najwyższy, Prokuratura Generalna RP, Krajowa Rada Sądownictwa, Rzecznik Praw Dziecka, Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, Stowarzyszenie Sędziów

⁴⁶ Przykładem jest Sąd Rejonowy w Olsztynie, który stwierdził (w odpowiedzi na wniosek w trybie informacji publicznej), że „w polskim prawie rodzinnym brak jest uregulowań w zakresie pieczy naprzemiennej zatem nie jest możliwe wskazanie ilości orzeczeń o pieczy naprzemiennej wydanych przez Sąd Rejonowy w Olsztynie w 2019 r.”.

⁴⁷ M. Andrzejewski, *Wokół Projektu Kodeksu Rodzinnego przedłożonego w lipcu 2018 r. przez Rzecznika Praw Dziecka*, Prawo w działaniu sprawy cywilne, 40/2019, s. 23, online: <https://pwwd.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/02/Marek-Andrzejewski.pdf> [dostęp: 08.09.2021 r.].

Rodzinnych w Polsce, przytoczono poniżej.

W opinii Ministra Sprawiedliwości, zarówno art. 58 § 1 i 1a, jak i art. 107 § 1 i 2 k.r.o., regulujące sposób wykonywania władzy rodzicielskiej w przypadku rozwodu (separacji) lub rozłączenia rodziców, nie posługują się pojęciem „piecza naprzemienna”, lecz rozstrzygnięcie sądu na gruncie każdego z tych przepisów o wspólnym wykonywaniu władzy rodzicielskiej oznacza, że co do zasady władza rodzicielska sprawowana będzie poprzez pieczę naprzemienną. Możliwość orzekania pieczy naprzemienną zdaniem Ministra Sprawiedliwości dowodzi również art. 26 § 2 k.c. Zgodnie bowiem z jego brzmieniem, jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, a dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, o jego miejscu zamieszkania zdecyduje sąd opiekuńczy⁴⁸.

W ocenie Ministra Sprawiedliwości brzmienie art. 58 k.r.o. sprzyja pozostawieniu władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, albowiem przyznając priorytet porozumieniu rodzicielskiemu ustawodawca zaakceptował, że również w jego ramach rodzice mogą przedstawić wariant sprawowania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dziećmi w formie tzw. pieczy naprzemienną,

⁴⁸ Zob. opinia Ministra Sprawiedliwości z 23 maja 2018 r. dotycząca projektu ustawy w senackim druku IX kadencji nr 776, s. 4, online: https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_ms.pdf, i zbieżna z nią późniejsza z 23 kwietnia 2020 r. dotycząca projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63, s. 4, online: <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/906/4/063-ms.pdf>.

co wyraża art. 58 § 1b, w myśl którego „na zgodny wniosek stron sąd nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem”. Tego rodzaju sformułowanie jest m.in. konsekwencją przyjęcia, że w sytuacji ustanowienia pieczy naprzemiennej, orzeczenie o kontaktach jest po prostu zbędne. Rozwiązanie to koresponduje z przepisem dotyczącym utrzymywania kontaktów. Regulujący tę kwestię art. 113¹ § 1 k.r.o. traktuje bowiem o sytuacji, gdy dziecko przebywa stale u jednego z rodziców. Gdy władza będzie mogła być wykonywana przez każdego z rodziców bezpośrednio w powtarzających się okresach, każdorazowe zamieszkanie dziecka u jednego z nich przesądza jednocześnie o wykonywaniu kontaktów. Ponadto pozostawienie rodzicom decyzji, czy chcą ustalania kontaktów przed sądem, jest wyrazem uszanowania woli rodziców zdolnych do porozumienia w sprawach dotyczących ich dziecka. Natomiast w przypadku braku porozumienia pomiędzy rodzicami, o władzy rodzicielskiej i kontaktach rozstrzyga sąd, kierując się naturalnym prawem dziecka do wychowania przez oboje rodziców⁴⁹.

W sytuacji, gdy takiego porozumienia nie da się osiągnąć, mając na względzie prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, sąd i tak rozstrzygnie o sposobie wspólnego wykonywania władzy. Co do zasady, w konsekwencji takiego orzeczenia, dziecko będzie

⁴⁹ *Ibidem*, s. 3.

mieszkało (naprzemiennie) u każdego z rodziców w okresach wskazanych w orzeczeniu. Dopiero, gdy przemawia za tym dobro dziecka, sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień⁵⁰.

Sąd Najwyższy twierdzi⁵¹, iż nie powinno budzić wątpliwości, że ustalenie pieczy naprzemiennej nad wspólnym małoletnim dzieckiem rodziców żyjących w rozłączeniu jest możliwe zarówno w zawartym przez nich porozumieniu, jak i w orzeczeniu sądu, które zapada w braku takiego porozumienia. Tę tezę mają potwierdzać zapisy kodeksu postępowania cywilnego o „*orzeczeniu, w którym sąd określił, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach*” (art. 582¹ § 4 k.p.c., art. 598²² k.p.c.), a także art. 5 ust. 2 ustawy o pomocy państwa w wychowaniu dzieci.

W opinii Prokuraturii Generalnej⁵² rozstrzygnięcie w wyroku rozwodowym o władzy rodzicielskiej w postaci pieczy naprzemiennej jest rozwiązaniem, które mieści się obecnie w dyspozycji obowiązującego art. 58 § 1a zdanie 1 KRIO.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 3-4.

⁵¹ Zob. opinia Sądu Najwyższego z 25 maja 2018 r. o projekcie ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, s. 10, online: https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_sn.pdf.

⁵² Zob. opinia Prokuraturii Generalnej RP z 25 maja 2018 r. dotycząca projektu senackiego druku nr 776, s. 3, online: https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_pgrp.pdf.

3. Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych

Krajowa Rada Sądownictwa⁵³ wskazuje, że projektodawca zmian w aktualnym stanie prawnym usankcjonował już istniejącą praktykę orzecniczą części sądów rodzinnych w zakresie tzw. pieczy naprzemiennej.

Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka⁵⁴ piecza naprzemienna jest dopuszczalna w obecnym stanie prawnym.

W ocenie Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia”⁵⁵ wprowadzenie wskazania orzekania opieki naprzemiennej, jako priorytetowego sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej, jest zbędne, gdyż taki sposób opieki jest już dopuszczalny i stosowany, a nadto w praktyce zainteresowanie stron takim sposobem sprawowania pieczy jest sporadyczne.

Stowarzyszenie Sędziów Rodzinnych w Polsce posuwa się nawet do takiego stwierdzenia, że aktualnie użyte stwierdzenie o prawie dziecka do wychowania przez oboje rodziców w art. 58 § 1a k.r.o. w praktyce oznacza, że rodzice będą sprawować pieczę nad dzieckiem naprzemiennie. Przepis co prawda o tym nie stanowi, jednak należy wywodzić treść takiego rozstrzygnięcia z

⁵³ Zob. opinia KRS z 9 maja 2018 r. dotycząca projektu senackiego druku nr 776, s. 1, online:

https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_krs.pdf.

⁵⁴ Zob. opinia Rzecznika Praw Dziecka z 22 maja 2018 r. dotycząca projektu senackiego druku nr 776, s. 1, online:

https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_rpd.pdf.

⁵⁵ Zob. opinia SSP „Iustitia” z 25.05.2018 r. o projekcie ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, s. 1-2, online:

https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_sspiustitia.pdf.

3. Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych

przepisów formalnych. Jak bowiem wynika – zdaniem Stowarzyszenia – z art. 582¹ § 4, 598²² k.p.c. oraz 756² § 1 pkt 3 i § 2 k.p.c. do orzeczeń, w których sąd orzekł, że dziecko będzie mieszkało z każdym z rodziców w okresach powtarzających się, mają zastosowanie przepisy dotyczące możliwych działań sądu podejmowanych w przypadku utrudniania wykonywania kontaktów z dzieckiem. Brzmienie art. 58 § 1b k.r.o. także dowodzi, w opinii Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych w Polsce, że intencją omawianych przepisów jest orzekanie o pieczy naprzemiennej w sposób opisany, skoro ustawodawca założył, że w przypadku pozostawienia władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, orzeczenie nie musi zawierać rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem, tymczasem jest ono wymaganą częścią orzeczenia o rozwodzie⁵⁶.

Zróżnicowanie orzecznictwa w Polsce odnośnie do rozstrzygania o władzy rodzicielskiej, w tym pieczy naprzemiennej, rozwodzących się rodziców potwierdziło badanie przeprowadzone przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości na podstawie danych ze stycznia 2011 r. czyli po 1,5 roku obowiązywania nowych przepisów w poprzednim stanie prawnym⁵⁷. Pozostawienie pełnej

⁵⁶ Zob. odpowiedź Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych w Polsce z 25 maja 2018 r. w sprawie projektu ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, s. 3, online:

https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/77_6_ssrwp.pdf.

⁵⁷ Por. E. Holewińska-Łapińska, *Pozostawienie władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi obojgu rozwiedzionym rodzicom oraz*

3. Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych

władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom w wyrokach rozwodowych wystąpiło zaledwie w 3,9% wyroków wydanych przez Sąd Okręgowy w Częstochowie oraz aż w 84,5% wyroków wydanych przez Sąd Okręgowy w Łodzi, przy średniej 42,5% (257 przypadków⁵⁸) dla wszystkich zbadanych 605 przypadków⁵⁹ orzeczenia rozvodu małżeństwa stron mających wspólne małoletnie dzieci.

Zauważenia wymaga fakt, że powyższe rozstrzygnięcia o pozostawieniu pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oznaczały *joint legal custody* a nie *joint physical custody* ponieważ tylko w jednym przypadku – w Sądzie Okręgowym w Kielcach - orzeczono o pieczy naprzemiennej, dwóch synów (9 lat i niespełna 7 lat), którzy mieli przebywać w okresach jednotygodniowych u każdego

rozstrzygnięcia o kontaktach z dziećmi w wyrokach rozwodowych, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012, s. 4, online: <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/E-Holewi%C5%84ska-Pozostawienie-w%C5%82adzy-rodzicielskiej-2012.pdf>. Celem badania było ustalenie praktyki orzekania w sprawach rozwodowych o pozostawieniu pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz o kontaktach z dziećmi. Analizie zostały poddane wszystkie prawomocne wyroki orzekające rozwód małżeństw posiadających wspólne małoletnie dzieci, które zostały wydane przez wylosowane sądy (jeden okręgowy z obszaru każdej z 11 apelacji) w styczniu 2011 r., niezależnie od dnia wpływu do sądu pozwu o rozwód; takich wyroków było 605 a w 257 wyrokach (42,5%) sądy pozostawiły obojgu rozwiedzionym rodzicom pełną władzę rodzicielską nad wspólnymi dziećmi; w kolejnym etapie badania zwrócono się do sądów o nadesłanie wylosowanych 100 akt spraw, w których sądy pozostawiły obojgu rozwiedzionym rodzicom pełną władzę rodzicielską, z uwzględnieniem sposobu sformułowania wyroku; po dokładnym zapoznaniu się z nimi uznano, że najwłaściwszą metodą dla przedstawienia przedmiotu badania będzie studium przypadku.

⁵⁸ W 257 wyrokach równą, pełną władzę rodzicielską pozostawiono obojgu rodzicom nad 360 dziećmi; w 162 sprawach (63%) rozstrzygnięcie to dotyczyło jednego dziecka, w 72 sprawach (28%) dwojga, a w 23 (8,9%) sprawach trojga lub więcej dzieci.

⁵⁹ W 605 sprawach zostały rozstrzygnięte losy 847 dzieci.

z rodziców. W praktyce ww. rozstrzygnięcia sądu oznaczały, że spośród 257 przypadków pozostawienia pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, faktyczna władza rodzicielska była sprawowana tylko przez jednego rodzica – matkę – w 92% (w 237 przypadkach sąd określił miejsce pobytu dziecka przy matce). Niestety brak jest danych o tym, w ilu przypadkach, poza jednym ww. orzeczeniem, rozwodzący się rodzice/rodzic wnioskowali o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej w formie pieczy naprzemiennej a sąd odrzucił takie wnioski. Posiłkując się jednak literaturą zagraniczną można byłoby przyjąć, że tylko 30% ojców, którzy chcieli orzeczenia przez sąd pieczy naprzemiennej ją otrzymują⁶⁰. Natomiast prawdopodobnie nie istnieją badania dostarczające wiedzę o liczbie ojców, którzy w ogóle nie domagali się orzeczenia pieczy naprzemiennej ponieważ uznali, że nie byłiby w stanie toczyć długiej batalii sądowej albo uwierzyli prawnikom w brak szansy na wygraną albo nie chcieli poddawać dzieci ciężkiej próbie.

Zważywszy na kontrowersje wokół dopuszczalności orzeczenia pieczy naprzemiennej, w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości zrealizowano kolejne badanie, którego celem było ustalenie czy rozstrzygnięcia o takiej formie sprawowania przez rodziców pieczy nad dzieckiem zapadają i z jaką częstotliwością⁶¹.

⁶⁰ L. Nielsen (2011), *Shared Parenting After Divorce...*, *op. cit.*, s. 595, za E. E. Maccoby, R. H. Mnookin (1992), *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*, Cambridge, MAP Harvard University Press.

⁶¹ Zob. opinia Sądu Najwyższego z 25 maja 2018 r. ..., *op. cit.*, s. 7.

3. Dopuszczalność orzekania o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych

Badanie potwierdziło obecność w praktyce sądowej zupełnie wyjątkowo spraw, w których sądy w wyrokach rozwodowych zdecydowały się na przyjęcie modelu naprzemiennej pieczy⁶².

⁶² M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennej...*, op. cit., s. 89.

4. Zalety pieczy naprzemiennej wg badań naukowych i literatury

Jak zostało wspomniane we wprowadzeniu poradnika to głównie intencja wykazania niezgodności z aktualnym stanem wiedzy naukowej trzech kluczowych stwierdzeń w przeglądzie badań empirycznych na temat opieki naprzemiennej z marca 2019 r.⁶³ była inspiracją dla autora tego poradnika do jego napisania i wykazania niewiarygodności urzędowego dokumentu, na podstawie którego były procedowane - a właściwie zaniechane - zmiany prawa dotyczące pieczy naprzemiennej.

Odnosząc się do stwierdzenia „Ostatnie australijskie badania pokazują, że w przypadku dzieci do lat 4 opieka naprzemienna i związane z nią spędzanie nocy w dwóch domach ma szkodliwy wpływ na dzieci” należy zauważyć, że rzekoma szkodliwość wpływu na dzieci opieki naprzemiennej i związanego z nią spędzania nocy w dwóch domach ma wynikać z badań prezentowanych w publikacji Jennifer McIntosh i innych autorów z 2010 r.⁶⁴ Polemika nt.

⁶³ 1. „Ostatnie australijskie badania pokazują, że w przypadku dzieci do lat 4 opieka naprzemienna i związane z nią spędzanie nocy w dwóch domach ma szkodliwy wpływ na dzieci (McIntosh i inni 2010)”. 2. „Jak podkreślają badacze nie ma empirycznych dowodów na to, że istnieje liniowa zależność między ilością dzielonego czasu z każdym z rodziców a pozytywnymi efektami dla dziecka”. 3. „Wyniki badań potwierdzają również, że w przypadku, gdy rodzice są silnie skonfliktowani, opieka naprzemienna przynosi gorsze efekty, a dzieci są mniej szczęśliwe w porównaniu do opieki sprawowanej przez jednego rodzica (McIntosh i inni 2010)” (zob. sprawozdanie z 19 marca 2019 r. Komisji Ustawodawczej oraz Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej..., *op. cit.*, zał. nr 2, s. 2 (nienumerowana)).

⁶⁴ J. McIntosh, B. Smyth, M. Kelaher i in. (2010), *Post separation parenting arrangements: outcomes for infants and children*, Australian Government,

wyników badań zawartych w ww. publikacji oraz wskazanie błędów metodologicznych (np. bardzo mała próbka danych, duża liczba rodziców, którzy nigdy nie byli małżeństwem lub nie mieszkali razem, praktyczna nieistotność dużej części wniosków) i spekulacyjnych interpretacji danych zostały dokonane przez Lindę Nielsen w publikacji z 2014 r.⁶⁵ Linda Nielsen (psycholog młodzieży i edukacji, prof., Wake Forest University, USA) stwierdziła, że z ww. powodów wnioski J. McIntosh i innych autorów publikacji nie dostarczają przekonujących dowodów na szkodliwość dla noworodków i małych dzieci nocowania i pieczy naprzemiennej⁶⁶.

Pozytywny wpływ opieki naprzemiennej i związanego z nią spędzania nocy w dwóch domach przez dzieci do lat 4 potwierdza analiza dokonana w publikacji z 2014 r. przez Richarda A. Warshaka⁶⁷ (psycholog kliniczny, Ph.D., University of Texas, USA) wyników kilkudziesięciu międzynarodowych badań, która została zaopiniowana przez 110 uznanych naukowców i praktyków z całego świata⁶⁸. Wyniki badań dotyczących nocowania dzieci u ojców bardziej sprzyjają całonocnej opiece dzieci poniżej 4 lat sprawowanej przez każdego rodzica niż spędzaniu każdej nocy w tym samym mieszkaniu. Teoretyczne i praktyczne rozważania nad korzyściami z nocowania

Sydney, Australia.

⁶⁵ L. Nielsen (2014), *Shared Physical Custody...*, op. cit., s. 627-628.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 628.

⁶⁷ R. A. Warshak (2014), *Social science and parenting plans for young children: A consensus report*, American Psychological Association, s. 1-44.

⁶⁸ Lista tych 110 naukowców i praktyków, którzy przeczytali, skomentowali i zaferowali recenzje do raportu została umieszczona w załączniku publikacji wskazanej w powyższym przypisie.

większości małych dzieci są bardziej przekonujące niż obawy, że nocowania małych dzieci mogłyby zaszkodzić ich rozwojowi a praktyczne uwarunkowania należy brać pod uwagę przy ustalaniu planu rodzicielskiego⁶⁹. Wnioski z analizy R. Warshaka są na tyle istotne, że poszerzają stan wiedzy o kwestii, która była w literaturze sporna, tj. czy spędzanie przez dzieci więcej czasu z ojcami, mające na celu wzmocnienie ich relacji z ojcami zagraża relacjom dzieci z matkami⁷⁰.

Rzetelna analiza, w szczególności najnowszych badań naukowych (szczególnie literatura dot. rozwodów z lat wcześniejszych zawierała sprzeczne i nieprzekonujące wyniki badań dotyczące ważności czasu spędzonego przez dzieci z niemieszkającymi z nimi ojcami⁷¹) uzasadnia stwierdzenie, że mały wiek dziecka nie jest przeciwwskazaniem do powierzenia pieczy naprzemiennej wobec takiego dziecka.

Należy jednak podkreślić, że można spotkać w najnowszej literaturze takie stanowisko, że wiek dziecka jest kontrowersyjną kwestią dotyczącą wyboru mniej szkodliwego sposobu opieki nad dzieckiem. Tłumaczy się to tym, iż z jednej strony zwolennicy pieczy naprzemiennej (*joint physical custody*) twierdzą, że przywiązanie niemowlaka z ojcem jest tak samo ważne dla dziecka jak przywiązanie niemowlaka z matką, z drugiej jednak strony

⁶⁹ R. A. Warshak (2014), *Social science...*, op. cit., s. 27.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 24.

⁷¹ Zob. więcej W. V. Fabricius, L. J. Luecken (2007), *Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce*, *Journal of Family Psychology* 2007, 21(2), s. 195-197.

4. Zalety pieczy naprzemiennej wg badań naukowych i literatury

inne badania wykazały, że częste noclegi bardzo małych dzieci w dwóch domach są związane z zagrożeniem

(więcej dostępne w wersji płatnej)

5. Przeciwwskazania do orzekania o pieczy naprzemiennej w sprawach rozwodowych wg badań naukowych i literatury

(dostępne w wersji płatnej)

6. Podsumowanie i wnioski własne autora

6.1. Podsumowanie

(dostępne w wersji płatnej)

6.2. Wnioski własne autora - piecza naprzemienna a utrudnianie dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica

Dyskusje nt. wprowadzenia do prawa materialnego przepisów preferujących orzekanie pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych wzbudzają gorące emocje, skrywając prawdziwe intencje przeciwników pieczy naprzemiennej.

Próby zmiany aktualnego stanu prawnego, w którym orzekanie o pieczy naprzemiennej w sprawach rozwodowych występuje sporadycznie⁷², spotykają się z silnym oporem środowisk, które straciłyby finansowo na takich zmianach, decydentów, którym zależy na zniszczeniu instytucji tradycyjnej rodziny, i tych, którzy nie mają świadomości bycia wykorzystywanymi do wspierania wcześniej wymienionych (tzw. „pożyteczni idioci” i „biali rycerze”).

W przeciwieństwie do ojców dzieci skrzywdzonych przez ich matki, którzy wyrażają głosy przychylne pieczy naprzemiennej, najgłośniej zdecydowany sprzeciw wobec orzekania pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych z reguły manifestują rozwodzące się i „samotne” matki. Ich

⁷² Zob. M. Domański, *Orzekanie o pieczy naprzemiennej...*, op. cit., s. 89.

argumentacja bazuje głównie na rzekomej ochronie swoich dzieci przed przemocą ze strony ojców i wsadzaniem matek za to do więzień⁷³.

W rzeczywistości taka argumentacja jest zazwyczaj pretekstem do ustalenia przez sąd miejsca pobytu dziecka przy jednym z rodziców, co ma umożliwić realizację egoistycznych zamiarów pozbawienia kontaktów dziecka z drugim rodzicem, ograniczenia mu władzy rodzicielskiej i zasądzenia przez sąd jak największych alimentów, wydatkowanych nie tylko na potrzeby dziecka. Piecza naprzemienna stoi na przeszkodzie takim zamiarom, dlatego jest zwalczana, insynuowane są ochrona dzieci przed przemocą ze strony ojców i wsadzanie matek za to do więzień oraz inicjowane są fikcyjne konflikty pomiędzy rodzicami dziecka.

Chęć jednego rodzica do ograniczenia przez sąd władzy rodzicielskiej drugiemu rodzicowi pociąga za sobą możliwość preparowania różnorodnych sytuacji faktycznych, które mogą znacząco wpływać na treść orzeczeń sądowych. Chodzi tu o często pojawiające się zachowania prowadzące do konfliktu dziecka z jednym z rodziców, wymazywanie rodzica z pamięci dziecka, wpajanie mu uczucia niechęci czy też doprowadzanie do nieprzebywania z jednym z rodziców przez możliwie najdłuższy czas⁷⁴.

⁷³ Por. uwagi w ramach konsultacji społecznych do projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63, online: https://www.senat.gov.pl/prace/proces-legislacyjny-w-senacie/inicjatywy-ustawodawcze/inicjatywa_102.html.

⁷⁴ M. Michałak, P. J. Jaros, *Prawo dziecka do obojga rodziców*, „Dziecko

Utrzymujący się obecnie trend, w którym wskutek skrajnej dyskryminacji ojców w sądach piecza naprzemienna orzekana jest wyjątkowo rzadko, sprzyja sztucznemu kreowaniu konfliktów pomiędzy rodzicami dziecka. Sytuacje konfliktowe dodatkowo podgrzewa powszechne poczucie bezkarności matek dzieci za fałszywe oskarżenia przeciwko ojcom dzieci (np. o molestowanie seksualne dziecka z art. 200 k.k. czy przemoc wobec matki dziecka z art. 207 k.k.).

W konsekwencji konfliktu pomiędzy rodzicami dziecka dochodzi prawie zawsze do utrudniania dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica. Nawet Ministerstwo Sprawiedliwości przyznaje, że utrudnianie dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica⁷⁵ nie występuje bez istniejącego konfliktu rodziców, takie utrudnianie jest właśnie wynikiem takiego konfliktu.

Jak twierdzi prof. Wanda Stojanowska, dokonanie zemsty na ojcu za pomocą dziecka jest dla jego matki najważniejsze⁷⁶. W swoich badaniach w latach 1996-

krzywdzone. Teoria, badania, praktyka", Vol. 13 Nr 3 (2014), s. 44, online: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/prawo_dziecka_do_obojga_rodzicow.pdf [dostęp: 27.07.2021 r.].

⁷⁵ Podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości (Łukasz Piebiak) wprawdzie używa określenia alienacja rodzicielska ale utrudnianie kontaktów z dzieckiem daje do zrozumienia traktować jako bliski znaczeniowo alienacji rodzicielskiej (zob. odpowiedź Ministerstwa Sprawiedliwości z 11.05.2018 r. na interpelację nr 21572 w sprawie bagatelizowania zjawiska alienacji rodzicielskiej, online: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2AF96602> [dostęp: 7.10.2021 r.].

⁷⁶ W. Stojanowska, *Władza rodzicielska pozamałżeńskiego i rozwiedzionego ojca. Studium socjologiczno-prawne*, Warszawa 2000, s. 198.

1998⁷⁷ W. Stojanowska wykazała, że w opinii aż 65% sędziów przyczyną utrudniania kontaktów dziecka z ojcem jest odwet na byłym mężu za nieudane małżeństwo.

Konfliktowe nastawienie rodziców dziecka do siebie, a takimi dużo łatwiej manipulować i uzależnić finansowo, kształtuje a nawet często wspiera System, rozumiany nie tylko jako system władzy ale także jako stereotypy społeczne, przekaz medialny i współczesne ideologie walczące z tradycyjnym modelem rodziny.

Kobiety w Polsce są po prostu wykorzystywane przez System, który jawnie pomaga matkom w izolowaniu dzieci od ojców. Najwyraźniej łatwiej jest skłócić kobietę wobec mężczyzny niż odwrotnie, m.in. z uwagi na emocjonalną konstrukcję osobowości kobiety i wpajane mężczyznom przekonanie, że mają chronić kobiety.

Głosy przeciwnych pieczy naprzemiennej kobiet są niestety wspierane przez dużą część mężczyzn, którzy jeszcze nie doświadczyli alienacji rodzicielskiej a zostali wychowani przez matki w duchu stereotypu nieskazitelnej matki-Polki lub w zaślepieniu próbują przypodobać się kobietom, licząc na załapanie się na seksualną „wdzięczność”.

Argumentacja psychologów przeciwnych pieczy naprzemiennej bazuje głównie na rzekomej szkodliwości tzw. dwóch centrów życiowych dla „dobra” dziecka. W rzeczywistości, taka argumentacja jest zazwyczaj pretekstem do podtrzymania biznesu rozwodowego,

⁷⁷ *Ibidem*, s. 158.

zarabiającego na skłóconych rodzicach dzieci.

Z tego samego, biznesowego powodu, orzekanie pieczy naprzemiennej w sprawach rozwodowych nie znajduje poparcia wśród dużej części środowiska adwokacko-radcowskiego.

Z mojej osobistej obserwacji kilkuset spraw rozwodowych wynika, że niedyskryminacyjne traktowanie stron postępowania przez sędziów a w dalszej kolejności koncyliacyjna postawa profesjonalnych pełnomocników mają największy wpływ na ugodowe zachowanie stron i najbardziej korzystne dla dziecka rozstrzygnięcie sądu.

Wprowadzenie do prawa materialnego przepisów preferujących orzekanie pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych nie jest „na rękę” także decyzyjnym politykom. Zapewne w obawie przed utratą głosów wyborczych żeńskiego elektoratu, lepiej zorganizowanego i bardziej uzależnianego socjalnie od państwa niż męski elektorat, Ministerstwo Sprawiedliwości wycofało się z szumnie już zapowiedzianego w Telewizji Polskiej w lutym 2019 r. wprowadzenia opieki naprzemiennej jako priorytetowej, jednocześnie wycofując się także z drugiej kluczowej zmiany – karania za uniemożliwianie kontaktów dziecka z rodzicem przez drugiego rodzica⁷⁸.

W rzeczywistości, to niemal jedynie ojcowie

⁷⁸ Zob. przykładowo informacja z 2.02.2019 r. na www.prawo.pl [dostęp: 29.12.2021 r.] o pracach nad rządowym projektem nowelizacji przepisów dotyczących zasad przyznawania pieczy nad dzieckiem w orzeczeniach sądów rodzinnych (projekt ustawy został opublikowany na stronach Rządowego Centrum Legislacji w dniu 2 lipca 2018 r. pod numerem w wykazie prac UD392 a do Sejmu wpłynął w dniu 27 lutego 2019 r. w formie druku nr 3254).

doświadczający skutków krzywdzenia dzieci przez matki rozpaczliwie domagają się i wielokrotnie domagali się ustanowienia przez ustawodawcę w prawie materialnym przepisów preferujących orzekanie pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych. Taka preferencja sprowadza się – pomimo, iż proponowane brzmienie nowelizowanych przepisów budzi pewne zastrzeżenia legislacyjne – do przyjęcia w wyroku rozwodowym domniemanej pieczy naprzemiennej jako sposobu wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej, o ile takie domniemanie nie zostałoby obalone w toku procesu sądowego. Środowiska ojcowskie powołują się na wyniki światowych badań naukowych – są one przedmiotem niniejszej publikacji - które bezdyskusyjnie udowadniają, że wykonywanie władzy rodzicielskiej po rozwodzie rodziców dziecka w modelu pieczy naprzemiennej jest korzystniejsze dla całego dobrostanu dziecka niż w modelu sprawowania pieczy przez jednego tylko rodzica.

To właśnie z inicjatywy środowisk ojcowskich, rozumiejących skutki dla dzieci utrzymywania aktualnego stanu prawnego, pochodzi najnowsza próba wprowadzenia do przepisów prawa priorytetowej pieczy naprzemiennej w sprawach rozwodowych, zawarta w projekcie ustawy, w druku senackim X kadencji nr 63. W dniu 4 lutego 2020 r. Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (pod przewodnictwem Aleksandra Pocięja), zwróciła się do Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej o podjęcie postępowania w sprawie inicjatywy ustawodawczej dotyczącej projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks

rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks karny⁷⁹.

Złożenie projektu ustawy w druku senackim nr 63 – podobnie jak wcześniej projektu ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776⁸⁰ – było próbą skłonienia ustawodawcy do podjęcia prac nad realizacją postulatów zawartych w petycji wielokrotnej „Stop alienacji rodzicielskiej” PW-9-01/17, wniesionej do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 2 kwietnia 2017 r. i popartej przez 1101 indywidualnych osób.

Postulowane w najnowszej petycji propozycje zmian przepisów mają na celu wskazanie orzekania opieki naprzemiennej jako priorytetowego sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej, doprecyzowanie kontaktów z małoletnim oraz egzekwowania orzeczeń sądowych w tym zakresie⁸¹. Brzmienie przepisu dotyczącego pieczy naprzemiennej (art. 58 § 1a) oraz cele petycji pozostały te same co w senackim druku nr 776.

Jednak większość instytucji i organizacji opiniujących ww. projekt opowiedziała się przeciwko wprowadzeniu do prawa materialnego przepisów preferujących orzekanie pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych, część z

⁷⁹ Zob. przebieg procesu legislacyjnego w Senacie, online: <https://www.senat.gov.pl/prace/proces-legislacyjny-w-senacie/inicjatywy-ustawodawcze/inicjatywa,102.html>.

⁸⁰ Zob. przebieg procesu legislacyjnego w Senacie, online: <https://www.senat.gov.pl/prace/proces-legislacyjny-w-senacie/inicjatywy-ustawodawcze/inicjatywa,61.html>.

⁸¹ Zob. uzasadnienie z 4 lutego 2020 r. projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63, s. 1, online: <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruki/10705/druk/63.pd?r10705>.

nich nie wprost, inni – pod jakimś wyszukany pretekstem, jeszcze inni - wskazując argumenty sprzeczne z wynikami badań naukowych.

Nie wprost przeciwko pieczy naprzemiennej opowiedziały się, tłumacząc brak potrzeby zmiany aktualnego stanu prawnego tym, że aktualnie dopuszczalne jest orzekanie przez sąd pieczy naprzemiennej: Sąd Najwyższy, Ministerstwo Sprawiedliwości, Prokuratura Generalna RP, Krajowa Rada Sądownicza, Stowarzyszenie Sędziów Rodzinnych w Polsce.

Pod jakimś wyszukany pretekstem przeciwko pieczy naprzemiennej opowiedziały się: Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”⁸² oraz Instytut Wymiaru Sprawiedliwości⁸³.

Na argumentację sprzeczną ze światowymi badaniami naukowymi powoływali się: Towarzystwo Przyjaciół Dzieci⁸⁴ i Naczelna Rada Adwokacka⁸⁵.

⁸² Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia” argumentuje, że w praktyce zainteresowanie stron takim sposobem sprawowania pieczy jest sporadyczne (zob. opinia SSP „Iustitia” o projekcie ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, *op. cit.*, s. 2).

⁸³ Zob. stanowisko Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości z 26.10.2017 r. w przedmiocie petycji wielokrotnej PW-9-01/17 (nr 32877), s. 3, online: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/public/k9/petycje/petycje_wielokrotne/pw90117/odp_instytutu_wym_spr.pdf.

⁸⁴ Towarzystwo Przyjaciół Dzieci uważa, że opieka naprzemienna spowoduje, że dzieci doświadczać będą cyklicznej zmiany zasad panujących w domu, zmiany nawyków (w tym higienicznych i żywieniowych), zmiany towarzystwa członków rodziny i rówieśników, zamieszkiwania z osobami niespokrewnionymi, nie wspominając o zagrożeniu próbami manipulowania dzieckiem (zob. uwagi (bez daty) Towarzystwa Przyjaciół Dzieci do projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63, s. 3, online: <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/906/4/063-tpd.pdf>).

⁸⁵ Naczelna Rada Adwokacka przywołuje praktykę ostatnich lat, w której

Jestem głęboko przekonany, mając na uwadze zalety pieczy naprzemiennej i jej przeciwwskazania potwierdzone światowymi badaniami naukowymi, że poprzez wprowadzenie do przepisów prawa materialnego preferowania pieczy naprzemiennej udałooby się w znacznym stopniu zminimalizować utrudnianie i uniemożliwianie dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica. Zresztą podobnie mówi się też o tym w uzasadnieniu rządowego projektu ustawy, w druku sejmowym VIII kadencji nr 3254⁸⁶.

W doktrynie już padły propozycje zmiany przepisów prawa materialnego zmierzające do wyraźnego wyeksponowania możliwości orzekania przez sąd o pieczy naprzemiennej, co pozwoliłoby zminimalizować utrudnianie dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica.

Pierwsza z takich dwóch propozycji została ujęta w ww. rządowym projekcie ustawy w druku sejmowym VIII

niepodzielnie panuje stanowisko jednego centrum życiowego dziecka. I dalej Rada stwierdza, że „Periodyczne zmiany osoby wykonującej władzę rodzicielską nie tylko nie mogą zapewnić dziecku należytego zaspokojenia jego potrzeb, ale wręcz wyłączają jednolitość kierunku jego wychowania i wywierają ujemny wpływ na kształtowanie świadomości dziecka.” (zob. opinia Naczelnej Rady Adwokackiej do projektu ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, s. 3, online:

https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywyplik/565/4/776_nra.pdf.

⁸⁶ Cyt.: „W celu wyraźnego wyeksponowania możliwości orzekania przez sąd o pieczy naprzemiennej, co pozwoli zapobiegać zjawisku tzw. alienacji rodzicielskiej, projekt przewiduje rozwiązanie, które stanowi uzupełnienie obecnych unormowań. W ten sposób uniknie się również wątpliwości co do istnienia podstawy prawnej stosowania takiego rozstrzygnięcia.”, zob. projekt ustawy w druku sejmowym VIII kadencji nr 3254, *op. cit.*, s. 4 uzasadnienia, online:

<https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/E6E4F16B8BE6C428C12583AE00523F12/%24File/3254.pdf>.

kadencji nr 3254, w art. 58 § 1aa k.r.o. w brzmieniu: „Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz określić, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.”

Druga propozycja – która jest bliższa moim intencjom – została przygotowana przez Stowarzyszenie Sędziów Rodzinnych w Polsce, w odpowiedzi na senacki projekt ustawy IX kadencji w druku nr 776 w sprawie wprowadzenia priorytetowej pieczy naprzemiennej⁸⁷. Zgodnie z nią, przepis art. 58 § 1a mógłby brzmieć: „W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej, w szczególności określając, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach (piecza naprzemienna), i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.”

Uzupełnieniem powyższych propozycji mogłoby być

⁸⁷ Zob. odpowiedź odpowiedź Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych w Polsce z 25 maja 2018 r. ..., *op. cit.*, s. 4-5.

wprowadzenie naprzemiennego sprawowania pieczy nad dzieckiem na czas postępowania rozwodowego w trybie zabezpieczenia. Dzięki takiemu rozwiązaniu oboje rodzice mogliby przebywać z dzieckiem porównywalną ilość czasu, dziecko nie traciłoby więzi z obojgiem rodziców a szanse obojga rodziców na ocenę tej więzi przez RODK/OZSS i sąd byłyby porównywalne. Rodzic mający dominującą pozycję w procesie rozwodowym nie byłby „zachęcany”, tak jak w aktualnym stanie prawnym, do celowego przeciągania postępowania w czasie (np. preparując fałszywe oskarżenia przeciwko drugiemu rodzicowi czy wysługując się „lewym” zaświadczeniem lekarskim o stanie zdrowia dziecka).

Reasumując, to właśnie brak preferowania pieczy naprzemiennnej w wyrokach rozwodowych skutkuje tym, że problem utrudniania dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica w Polsce nie jest rozwiązywany od wielu lat⁸⁸ a nawet jest pogłębiany⁸⁹.

⁸⁸ Por. treść dyskusji na wspólnym posiedzeniu Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej oraz Komisji Ustawodawczej z dnia 19 marca 2019 r., online:

<https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,8158,1.html>.

⁸⁹ Wydaje się trafnie problem utrudniania dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica określił adwokat Rafał Wąworek: „Ze względu na ogromną szkodliwość społeczną wskazanej patologii w funkcjonowaniu instytucji kontaktów oraz zakorzenione zarówno w świadomości wielu rodziców, jak i w praktyce orzeczniczej, przyzwyczajenia, że utrudnianie kontaktów przez tzw. rodzica pierwszoplanowego jest bezkarne i istnieje na to całkowite przyzwolenie sądów rodzinnych i ustawodawcy, należy w trybie pilnym spenalizować przestępstwo alienacji rodzicielskiej, w tym utrudniania kontaktów...”, zob. artykuł adwokata Roberta Wąworka z 31.10.2016 r. „Konieczne zmiany w przepisach o utrudnianiu kontaktów z dziećmi”, online: <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/konieczne-zmiany-w-przepisach-o-utrudnianiu-kontaktow-z-dziecmi,68081.html> [dostęp: 10.08.2021 r.]; o rosnącej skali zjawiska alienacji rodzicielskiej, ocenianej jako znacznie

Urzędnicy w Polsce eksperymentują na dzieciach od wielu lat i nie ponoszą żadnych konsekwencji za stanowanie i stosowanie złych przepisów, które trwale okaleczają psychikę dzieci i rozbijają rodziny.

Podejmowane są oczywiście pozorowane działania mające rzekomo służyć ochronie rodziny i dzieci, w tym przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Rzecznika Praw Dziecka⁹⁰. Próby zmiany kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 1964 r. podejmowano kilkakrotnie. Istotne zmiany prawne dotyczące możliwości powierzenia rozwodzącym się rodzicom pieczy naprzemiennej nad dzieckiem w trakcie postępowań rozwodowych zaczęły obowiązywać od 13 czerwca 2009 r.⁹¹ i następnie od 29 sierpnia 2015 r.⁹² a

społecznie szkodliwy czyn, mowa też w M. Pomarańska-Bielecka (2021), *Kryminalizacja zjawiska alienacji rodzicielskiej – aktualnie obowiązujący stan prawny i propozycje zmian*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 20(1), s. 141, online: <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/download/793/644> [dostęp: 10.08.2021 r.].

⁹⁰ W corocznych informacjach o działalności Rzecznika Praw Dziecka pisze się o nieskuteczności postępowań o egzekucję kontaktu dziecka z rodzicem. Daje się zauważyć treść jakby kopiowaną z roku na rok (np. w informacjach o działalności RPD za lata 2015 – 2017), poniższej treści: „Nadal aktualny pozostaje problem egzekwowania ustalonych sądownie kontaktów dziecka z rodzicem. Konieczne jest dokonanie szczegółowej analizy praktyki sądowej w zakresie prowadzenia postępowań o wykonywanie ustalonych kontaktów, celem zdiagnozowania przyczyn nieskuteczności istniejących przepisów w tym zakresie. W dalszym ciągu powodem takiej sytuacji są m.in.: przewlekłość postępowań, brak priorytetowego traktowania tego rodzaju spraw, przedmiotowe traktowanie dziecka”.

⁹¹ Dodatnią prognozę co do należytego, zgodnego sprawowania władzy rodzicielskiej od 13 czerwca 2009 r. miało stanowić zawarcie przez rodziców porozumienia o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów ze wspólnymi małoletnimi dziećmi. Rozbudowana została dotychczasowa treść art. 58 k.r.o., którą oznaczono § 1, oraz został dodany § 1a.

⁹² Względem poprzednio obowiązującego stanu prawnego zrezygnowano od 29 sierpnia 2015 r. z automatyzmu przy ograniczaniu władzy rodzicielskiej

dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem zaczęły obowiązywać od 27 września 2001 r.⁹³ i następnie od 13 sierpnia 2011 r.⁹⁴

jednemu z rodziców w przypadku rozstania rodziców dzieci.

Tak jak w poprzednim stanie prawnym, jeśli rozwodzący się rodzice dziecka przedstawią sądowi porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie – z jedyną różnicą, że musi ono być w formie pisemnej - to sąd powinien uwzględnić ich wolę co do sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem (art. 58 § 1 zd. 2 k.r.o.). Jedynym warunkiem takiego rozstrzygnięcia sądu nadal pozostaje dobro dziecka.

Natomiast ustawodawca dokonał istotnej modyfikacji regulacji rozstrzygnięcia przez sąd o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem w przypadku braku ww. porozumienia małżonków. W takim przypadku to sąd rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców (art. 58 § 1a zd. 1 k.r.o.). Sąd może wówczas powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, w tym w formie pieczy naprzemiennej, albo jednemu rodzicowi bez ograniczania władzy rodzicielskiej drugiemu rodzicowi lub ograniczając ją jemu do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia (art. 58 § 1a zd. 2 k.r.o.).

⁹³ Nowe uregulowanie zawarto w artykułach od 598¹ do 598¹³ i umieszczono w odrębnym oddziale spraw z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli w ramach postępowania nieprocesowego Kodeksu postępowania cywilnego. W praktyce postępowanie opisane w art. 598¹ – 598¹³ k.p.c. było stosowane tylko, gdy chodziło o odebranie dziecka w celu realizowania nad nim długotrwałej bezpośredniej pieczy (zob. E. Holewińska-Łapińska, M. Domański, J. Słyk, *Orzecznictwo w sprawach...*, op. cit., s. 8); w literaturze można spotkać pogląd, że nowela, przenosząc przepisy o odebraniu osoby z części egzekucyjnej do postępowania rozpoznawczego nieprocesowego, obejmowała wszystkie sprawy dotyczące odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, nie przewidywała odrębnego traktowania spraw związanych z wykonywaniem kontaktów z dzieckiem (zob. M. B. Dunajska, *Rozważania o wykonywaniu postanowienia o ustaleniu kontaktów z dzieckiem w świetle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2008 r. (III CZP 75/08)*, „Rodzina i Prawo” 2011, nr 19, s. 40, online: <http://sedziowierodzinni.pl/wp-content/uploads/2014/04/rodzina-i-prawo-nr-19.pdf>).

⁹⁴ Istota zmienionych przepisów sprowadzała się do zastąpienia egzekucyjnego postępowania w trybie art. 1050 i 1051 k.p.c. odrębnym postępowaniem opiekuńczym o wykonanie kontaktów z dzieckiem. Tym samym zaczęły obowiązywać od 13 sierpnia 2011 r. zawarte w oddziale 6 k.p.c. artykuły od 598¹⁵ do 598²¹ oraz dodatkowo art. 582¹ § 3. Ten odrębny,

Przykładem wpływu wadliwego prawa obowiązującego od 13 czerwca 2009 r. do 28 sierpnia 2015 r. na zaostrenie konfliktów między rodzicami, a tym samym szkodzącego dobru dziecka, był automatyzm ograniczania władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, w przypadku braku porozumienia rodziców o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie⁹⁵.

Z kolei, nowy stan prawny obowiązujący od 13 sierpnia 2011 r. nie doprowadził do ustania krytyki odnośnie do skuteczności postępowania o wykonanie kontaktów dziecka z rodzicami⁹⁶. Rozwiązania prawne przyjęte w art. 598¹⁵ – 598²¹ k.p.c. budziły liczne kontrowersje jeszcze przed ich uchwaleniem⁹⁷. Podczas prac parlamentarnych

nowy oddział dotyczy jedynie fazy wykonawczej, natomiast postępowanie rozpoznawcze toczy się w zasadzie według przepisów ogólnych o postępowaniu opiekuńczym. Procedura wykonywania kontaktów z dzieckiem na podstawie art. 598¹⁵ do 598²¹ k.p.c. jest z założenia dwuetapowa. W etapie pierwszym sąd najpierw zagraża nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, uwzględniając sytuację majątkową naruszającego, za każde naruszenie obowiązku wynikającego z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Jeżeli zobowiązany nie zastosuje się do orzeczenia sądu, uprawniony musi jeszcze raz wystąpić do sądu, aby nakazał on zobowiązanemu zapłatę na jego rzecz kwoty stanowiącej iloczyn kwoty, którą sąd zagroził za każde naruszenie, i liczby naruszeń (art. 598¹⁶ § 1).

⁹⁵ Por. druk sejmowy VII kadencji nr 3104, s. 2 uzasadnienia, online: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/9A3D17973A5D831FC1257DE200390A0E/%24File/3104.pdf>.

⁹⁶ E. Holewińska-Łapińska, M. Domański, J. Słyk, *Orzecznictwo w sprawach...*, *op. cit.*, s. 12.

⁹⁷ E. Holewińska-Łapińska, *Sędziowska ocena efektywności stosowania przepisów dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵ – 598²⁰ k.p.c.) w świetle wyników badania ankietowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016, s. 34, online: <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E. S%C4%99dziowska-ocena->

krytykowano brak uzależnienia zasądzenia odpowiedniej kwoty od winy osoby zobowiązanej do jej zapłaty, a także brak jednoznacznego powiązania wysokości „sumy przymusowej” przykładowo z wysokością minimalnego wynagrodzenia za pracę. Podnoszono też obawę zmniejszenia skuteczności dolegliwości finansowej, gdy uprawnioną do uzyskania zasądzonej kwoty jest osoba fizyczna a nie Skarb Państwa dysponujący odpowiednimi instrumentami prawnymi skutecznego wyegzekwowania grzywny⁹⁸.

Ochrona dzieci przed skutkami konfliktu rodziców jest iluzoryczna⁹⁹. W literaturze stwierdza się, że odpowiedzialności za ten stan rzeczy, wbrew pozorom, nie ponoszą sędziowie rodzinni, lecz procedury sądowe, których nie sposób nazwać rodzinnymi, dostosowanymi do realizowania ochronnej funkcji sądu opiekuńczego¹⁰⁰.

Z moich kilkunastoletnich obserwacji i doświadczenia oraz dokonanego przeglądu literatury naukowej i orzecznictwa wynika, że opory przed wprowadzeniem pieczy naprzemiennej do przepisów prawa materialnego są skutkiem sytuacji, którą ponad 20 lat temu¹⁰¹ (w 2000 r.)

[efektywno%C5%9Bci-stosowania-przepis%C3%B3w-dotycz%C4%85cych-wykonywania-kontakt%C3%B3w-z-dzieckiem-w-swiecie-bada%C5%84.pdf](#).

⁹⁸ *Ibidem*, s. 35; zob. więcej E. Holewińska-Łapińska, M. Domański, J. Słyk, *Orzecznictwo w sprawach...*, *op. cit.*, s. 10-11.

⁹⁹ Tak stwierdza się w H. Ciepla, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz...*, *op. cit.*, s. 27.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Nie zmienia tego fakt, że po upływie 20 lat coraz większej liczbie ojców ale nadal symbolicznie, udaje się wywalczyć sprawowanie pieczy nad dzieckiem.

trafnie określiła prof. W. Stojanowska¹⁰² (paradoksalnie to ona była gorącą zwolenniczką automatyzmu ograniczania władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców i stała się przeciwniczką pieczy naprzemiennej). Zauważyła ona, że sprawowanie władzy rodzicielskiej przez pozamałżeńskiego i rozwiedzionego ojca pozostaje poza sferą zainteresowania prawie wszystkich: ustawodawcy (z uwagi na treść przepisów), sądu (praktyka wynikająca z badań prof. W. Stojanowskiej), rządu (brak instytucjonalnych służb zapewniających ochronę i pomoc dla samotnych ojców), nauki (brak badań w tym zakresie), społeczeństwa (powszechna akceptacja istniejącego stanu rzeczy objawiająca się albo milczeniem – które można tłumaczyć niezrozumieniem problemu lub uleganiem wpływowi tradycji – albo czasami zdziwieniem, gdy ojcu przypadnie sprawowanie bezpośredniej pieczy nad dzieckiem) i w końcu samych zainteresowanych (m.in. z powodu braku nadziei na zwycięstwo).

Podejście instytucjonalne w Polsce do ojców dzieci pogarsza się z roku na rok, choć jest już tak źle, że trudno sobie wyobrazić gorsze traktowanie ojców. W praktyce, rozwiedzeni ojcowie chcący wychowywać swoje dzieci są niewygodni dla Systemu i czują się często jak „zaszczute psy” przez system sądowniczo-prokuratorski a kontakty ze swoimi dziećmi bywają im całkowicie uniemożliwiane nawet latami, przy wsparciu pozorowaną bezradnością tychże sądów i prokuratur. Zaszczuci policją, prokuraturą i obdarci

¹⁰² W. Stojanowska, *Władza rodzicielska...*, op. cit., s. 205.

z godności w sądach, ojcowie w poczuciu bezsilności nawet odbierają sobie życie i bynajmniej to nie są jednostkowe przypadki.

Ból i bezsilność walczących o dzieci ojców – ale także i matek bo im także coraz częściej odbierane są i będą dzieci - może zrozumieć tylko ten, kto tego sam doświadczył. Czasami zrozumienie dla walczących ojców wykazuje część babć, które na sobie i na swoich synach doświadczyły uniemożliwiania kontaktów z wnukami.

Wychowywane w ten sposób pokolenia „bez” ojców mają być wystraszone, potulne w wykonywaniu poleceń władzy, niezdolne do samodzielnego myślenia i do stawiania oporu rządzącym¹⁰³.

Nie znajduję innego wytłumaczenia zaistniałej sytuacji, niż takie, że piecza naprzemienna jest mocno zwalczana - analogicznie jak to miało miejsce kilkanaście lat temu we Włoszech¹⁰⁴ - przez wpływowych decydentów i usłużnych im polityków, wspierających „maszynę rozwodową”. Widzą oni w pieczy naprzemiennej zagrożenie dla swoich interesów, w tym planu zniszczenia instytucji tradycyjnej rodziny, niepasującej do tzw. nowego porządku świata, a wydarzenia szczególnie ostatnich miesięcy potwierdzają, że może nawet chodzi o unicestwienie narodu polskiego.

Wykonujący zaplanowane polecenia decydentów i dokonane zmiany w przepisach prawa, urzędnicy poradzili

¹⁰³ Zbieżne z takim stanowiskiem są wyjaśnienia zawarte w publikacji C. Risé, *Ojciec. Niezgoda na nieobecność*, Kielce 2005, s. 83 i n.

¹⁰⁴ C. Risé, *Ojciec...*, op. cit., s. 144.

sobie już z polskimi ojcami a dzieci są odbierane coraz częściej polskim matkom. Trwa wojna o świadomość ludzi, o przyszłość dzieci wychowywanych w najbardziej sprzyjających im środowisku i warunkach - tradycyjnej rodzinie z obojgiem rodziców. Historia ostatnich miesięcy to bezdyskusyjnie potwierdza – niezwykle nachalna, medialna propaganda o rzekomych zagrożeniach wynikających z bezpośredniej bliskości dzieci z członkami rodziny, wzrost instytucjonalnego przyzwolenia na uniemożliwianie kontaktów dziecka z rodzicem przez drugiego rodzica, policyjne zastraszanie dzieci za utrzymywanie bezpośrednich relacji ze swoimi znajomymi wskutek wprowadzenia godziny policyjnej, zakazanie podtrzymywania więzi dzieci z ich zmarłymi przodkami w czasie Świąta Zmarłych, czy ze wszech miar barbarzyńskie wymuszanie pozbawienia nowo narodzonych dzieci bliskości z ich matkami w szpitalach.

Potwierdzenie realizacji planu zniszczenia dziecku modelu tradycyjnej rodziny, opartego na obojgu rodzicach, można w szczególności dostrzec w przekazie medialnym. Rola mediów we wpływaniu na świadomość i zachowania społeczeństwa jest kluczowa. Decydenci mediów zauważyli siłę mediów i wykorzystując ją starają się kształtować w świadomości odbiorców pożądane przez siebie modele życia rodzinnego¹⁰⁵. W Polsce środki masowego przekazu przedstawiają problemy w tradycyjnych rodzinach jednostronnie, prawie zawsze z

¹⁰⁵ Por. M. Pomarańska-Bielecka, *Kryminalizacja zjawiska alienacji rodzicielskiej...*, op. cit., s. 144.

punktu widzenia matek, pokazując przeskalowane przypadki znęcania się mężów nad żonami, co doprowadza do wypaczania prawdy o polskich rodzinach.

Wskutek wieloletniego „prania mózgów” telewizja i radio utrwaliły w społeczeństwie skrajnie wypaczone skojarzenie, że największe zagrożenie przemocą pochodzi z małżeństwa a przemoc ma płęć, oczywiście męską¹⁰⁶. W przekazie medialnym dozwolone jest mówienie o matkach dzieci jedynie w dobrym świetle a doszukiwanie się winy za rozwód akceptowalne jedynie u mężczyzn bo prawie wszyscy rozwiedzeni mężczyźni to rzekomo alkoholicy, gwałciciele albo przemocowcy wobec kobiet i dzieci (celowo dopisywane jest dziecko do kobiety, aby podkreślić jej niewinność). Niepłacenie alimentów to też nieprzypadkowo stale podnoszony zarzut pod adresem mężczyzn.

Na początku 2022 r. wajcha medialna nagle została przestawiona i okazało się, że istnieje straszniejsza przemoc niż domowa a mężczyźni mają być teraz „mięsem armatnim” (warto zauważyć a propo „piekła kobiet”, że kobiety w Polsce nie są już pod parasolem ochronnym państwa bo co do zasady mają ginąć na wojnie¹⁰⁷).

Przy dobrej woli decydentów i polityków udałoby się w

¹⁰⁶ Przykładowo bez trudu odnajdziemy publikacje a nawet ulotki dla policjantów, w których treści sugerowane jest, że pracujący mąż, który nie spełnia żądań finansowych niepracującej żony stosuje tym samym wobec niej przemoc ekonomiczną, natomiast w drugą stronę to nie działa a nawet to niepracujący mąż dopuszcza się przemocy ekonomicznej wobec pracującej kobiety bo żeruje na jej pracy.

¹⁰⁷ Zob. art. 5 Ustawy o obronie Ojczyzny z dnia 11 marca 2022 r. (Dz. U. 2022, poz. 655).

ciągu najwyżej kilku lat zminimalizować problem utrudniania dziecku kontaktów z rodzicem przez drugiego rodzica dzięki legislacyjnemu wsparciu orzekania pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych.

Mianowicie kształtowanie postaw rodzicielskich dokonywane jest w dużej mierze właśnie poprzez orzecznictwo sądowe i praktykę na salach sądowych¹⁰⁸. Prawo obowiązujące wpływa na świadomość nie tylko sędziów, adwokatów, prokuratorów, radców, urzędników administracji ale także szerszych warstw społeczeństwa¹⁰⁹. Zawsze prawo karne działa również wychowawczo, oddziałując na psychikę ludzi¹¹⁰. Natomiast sąd rodzinny nie jest władzą powołaną tylko do rozstrzygania spraw, lecz w równej mierze do kształtowania pożądaných postaw rodzicielskich. Ograniczanie władzy opiekuńczej do sfery orzeczniczej rozstrzyga sprawę, ale niekoniecznie eliminuje źródło konfliktu, przez co dobro dziecka znajduje się w stanie permanentnego zagrożenia¹¹¹.

Wpływ orzecznictwa i praktyki sądowej na kształtowanie

¹⁰⁸ Zob. cyt. wypowiedzi adwokata Rafała Wąworka: „Tymczasem sukces opieki naprzemiennej zależy w dużej mierze od nastawienia rodziców, na które wpływ ma społeczna świadomość kreowana m.in. treścią ustawy i orzecznictwem, utartym zwyczajem, przyzwyczajeniem, praktyką.”, artykuł adwokata Roberta Wąworka z 31.10.2016 r. ..., *op. cit.*

¹⁰⁹ Por. M. Andrzejewski, *Wokół Projektu Kodeksu Rodzinnego...*, *op. cit.*, s. 36-37; też zob. P. Mostowik, *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2014, s. 68, online: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/2398/mostowik_wladza_rodzicielska_i_opieka_nad_dzieckiem_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

¹¹⁰ M. Pomarańska-Bielecka, *Kryminalizacja zjawiska alienacji rodzicielskiej...*, *op. cit.*, s. 155.

¹¹¹ H. Ciepla, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz...*, *op. cit.*, s. 95.

postaw rodzicielskich ma miejsce w mniejszym lub większym stopniu zarówno zanim dojdzie do sprawy rozwodowej, w jej trakcie oraz po zakończeniu sprawy rozwodowej. Sprawy rozwodowe rozstrzygane są w sądach dlatego kluczowy wpływ na konfliktowanie lub niekonfliktowanie rodziców dziecka oraz skłonność do mediowania w sprawach dziecka odgrywa ocena szansy na wygraną w sądzie zanim zostanie złożony pozew rozwodowy. Szacowanie szansy na wygraną w sądzie bazuje właśnie między innymi, a może nawet głównie, na dotychczasowym orzecznictwie sądowym.

Na tle wyżej opisanej rzeczywistości, rodzi się pytanie, co możesz, jako jednostka i członek społeczeństwa zrobić, aby uchronić dzieci i zminimalizować skutki wyniszczania najbardziej korzystnego dla dobrostanu dziecka modelu rodziny (sprawowania pieczy nad dzieckiem).

Wskazany wyżej konflikt interesów wielu instytucji, decydentów i polityków z wprowadzeniem do przepisów prawa materialnego preferowania pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych nie pozostawia złudzeń, że nie można liczyć na korzystne zmiany bez zaangażowania społeczeństwa.

To co każdy z nas, zatroskany o przyszłość swoich dzieci, może zrobić to nie pozostawać biernym wobec tego co się dzieje. Jest oczywiście bardzo źle a może nawet za późno ale na pewno nie będzie lepiej, jeśli nic jako społeczeństwo, każdy z osobna, nie będziemy robili. Także na pewno nasze dzieci nie będą miały szczęśliwej przyszłości a może nawet

w ogóle jej nie będą miały bo nie są już skrywane plany globalistów wobec ludzi, które można z łatwością odszukać na google i zinterpretować, że niepotrzebne będą setki milionów bezużytecznych ludzi a ci, którzy pozostaną mają być posłusznymi cyborgami.

Najskuteczniejszą, dostępną w zaistniałej sytuacji bronią społeczeństwa w walce o dobro i przyszłość swoich dzieci jest wzrost świadomości społeczeństwa o konieczności wprowadzenia do prawa materialnego przepisów preferujących pieczę naprzemienną w celu powstrzymania konfliktowania rodziców oraz niepozbawiania dzieci miłości i fizycznej bliskości jednego rodzica. Miłość rodzicielska to najpiękniejsze uczucie o potężnej mocy, jakim rodzic może obdarzyć swoje dziecko, najważniejsze w co może je wyposażać w dorosłe życie i jednocześnie najważniejsze dla prawidłowego wychowania dziecka. Nikt i nic nie jest w stanie zastąpić dziecku miłości matki oraz miłości ojca. Nie da się wychować dziecka bez miłości! Natomiast bez stałej bliskości fizycznej nie może być mowy o zdrowym wychowaniu dziecka, tak jak bez stałej bliskości fizycznej nie może być mowy o zdrowej miłości rodziców.

W życiu kochających dzieci rodziców chodzi tak naprawdę o to, żeby mogli powiedzieć swoim dzieciom twarzą w twarz, że uczynili dla ich dobra wszystko co byli w stanie uczynić, w imię miłości i prawdy. Regułą przecież jest, że kochający swoje dziecko rodzic będzie starał się je ochraniać przed rozmaitymi zagrożeniami i będzie protestował z wykorzystaniem wszelkich dostępnych metod, przeciwko odbieraniu mu naturalnego i

najpiękniejszego dla wielu rodziców prawa do wychowywania swoich dzieci.

Bez powszechnej świadomości społeczeństwa, jak jest manipulowane i rozgrywane przez podjudzanie jednych przeciwko drugim, bez aktywnego zaangażowania w walkę o prawo dzieci do bliskości obojga rodziców oraz bez nabycia wiedzy zbudowanej na wiarygodnych wynikach badań, o których mowa w tej książce a nie na emocjach, nie jest możliwe wywalczenie pieczy naprzemiennnej i uratowanie dzieci przed bezdusznym Systemem.

Droga Czytelniczko, nie daj się podjudzać przeciwko ojcom walczącym o pieczę naprzemienną bo to nie oni są Twoimi wrogami.

Drogi Czytelniku, nie zaprzestawaj walczyć o pieczę naprzemienną bo rolę ojca jest walczyć o przyszłość swoich dzieci i nikt inny tego za Ciebie nie zrobi.

Co jeszcze musi się stać, aby przekonać i obudzić zahipnotyzowanych medialnie przeciwników pieczy naprzemiennej?!

Mam nadzieję, że niniejsza publikacja istotnie przyczyni się do takiego „przebudzenia”...

Bibliografia

Publikacje:

1. Amato P. R., Gilbreth J. G. (1999), *Non-resident fathers and children's well-being: A meta-analysis*, Journal of Marriage and the Family, 61, s. 557-573.
2. Amato P. R., Meyers C., Emery R. (2009), *Changes in nonresident father-child contact from 1976 to 2002*, Family Relations, 58, s. 41-53.
3. Andrzejewski M., *Wokół Projektu Kodeksu Rodzinnego przedłożonego w lipcu 2018 r. przez Rzecznika Praw Dziecka*, Prawo w działaniu sprawy cywilne, 40/2019, online: <https://pwwd.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/02/Marek-Andrzejewski.pdf> [dostęp: 08.09.2021 r.].
4. Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdańsk 2002.
5. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz, M. Bucholc, P. Gadomski, J. Haman, A. Jasiewicz-Betkiewicz, A. Kloskowska-Dudzińska, M. Kowalski, M. Mozga, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
6. Bastaitis K., Ponnet K., Mortelmans D. (2012), *Parenting of divorced fathers and the association with children's self-esteem*, Journal of Youth and Adolescence, 41, s. 1643-1656.
7. Bauserman R. (2002), *Child adjustment in joint custody versus sole custody arrangements: A meta-analytic review*, Journal of Family Psychology, 16, s. 91-102.
8. Bender W. N. (1994), *Joint custody: The option of choice*, Journal of Divorce and Remarriage, 21(3/4), s. 115-131.
9. Benjamin M., Irving H. H. (1989), *Shared parenting: A critical review of the research literature*, Family and Conciliation Courts Review, 27, s. 21-35.
10. Bergström M., Modin B., Fransson E., Rajmil L., Berlin M., Gustafsson P. A., Hjern A. (2013), *Living in two homes – a Swedish national survey of wellbeing in 12-15 years olds with joint physical custody*, BMC Public Health, 13:868.
11. Birnbaum R., Bala N. (2010), *Towards the differentiation of high-conflict families: an analysis of social science research and Canadian case law*, Family Court Review, 48(3), s. 403-416.
12. Birnbaum R., Fidler B. (2005), *Commentary on Epstein and Madsen's "Joint custody with a vengeance: The emergence of parallel parenting orders"*, Canadian Family Law Quarterly, 24, s. 337-349.
13. Bisnaire L., Firestone P., Rynard D. (1990), *Factors associated with academic achievement in children following parental*

- separation*, American Journal of Orthopsychiatry, 60(1), s. 67-76.
14. Bjarnason T., Arnarsson A. (2011), *Joint physical custody and communication with parents: A cross national study of children in 36 western countries*, Journal of Comparative Family Studies, 42(6), s. 871-890.
 15. Blankenhorn D. (1995), *Fatherless America: Confronting our most urgent social problem*, New York, Ny: Basic Books.
 16. Bonach K. (2005), *Factors contributing to quality coparenting: Implications for family policy*, Journal of Divorce and Remarriage, 43(3/4), s. 79-103.
 17. Boyd S. (2003), *Child custody, law, & women's work*, Toronto, Canada: Oxford University Press.
 18. Braver S., Fabricius W., Ellman I. (2008), *The court of public opinion. Paper presented at the annual conference of the Association of Family and Conciliation Courts*, Vancouver, Canada.
 19. Brinig M. (2001), *Feminism and child custody under Chapter Two of the American Law Institute's Principles of the Law of Family Dissolution*, Duke Journal of Gender Law and Policy, 8, s. 300-321.
 20. Brotsky M., Steinman S., Zimmelman S. (1988), *Joint custody through mediation reviewed*, Family and Conciliation Courts Review, 26, s. 53-58.
 21. Buchanan C., Maccoby E. (1996), *Adolescents after divorce*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
 22. Buśkiewicz M., Fabjańska A., Gromek I., Jezierski K., *Wybrane aspekty funkcjonowania społeczno-emocjonalnego dzieci w kontekście modelu opieki po rozstaniu rodziców*, online: https://www.researchgate.net/publication/331651716_Buskiewicz_M_Fabjanska_A_Gromek_I_Jezierski_K_Wybrane_aspekty_funkcjonowania_spoecznie-emocjonalnego_dzieci_w_kontekscie_modelu_opieki_po_rozstaniu_rodzicow [dostęp: 12.09.2021 r.].
 23. Campana K., Henley K., Stolberg A. (2008), *Parenting styles and children's adjustment to divorce*, Journal of Divorce and Remarriage, 48, s. 1-20.
 24. Carlsund Å, U. Eriksson U., Löftstedt P., Sellström E. (2013), *Risk behaviour in Swedish adolescents: is shared physical custody after divorce a risk or a protective factor?*, European Journal of Public Health, Volume 23, Issue 1, s. 3-8.
 25. Ciepla H., Ignaczewski J., Skibińska-Adamowicz J., *Komentarz do spraw rodzinnych*, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2012.
 26. Crowder K., Teachman J. (2004), *Do residential conditions explain the relationship between living arrangements and adolescent*

- behavior?, *Journal of Marriage and Family*, 66, s. 721-738.
27. Czerederecka A. (2008), *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, t. 7, nr 4, online: <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/335/220> [dostęp: 18.08.2021 r.].
28. Czerederecka A., *Podsumowanie dyskusji Opieka (piecza) naprzemienna – wielogłos (w:) Rodzina w sytuacji okólorozwodowej. Współczesne dylematy psychologiczne i prawne* (red.) A. Czerederecka, Kraków 2018, s. 167-168.
29. Derevensky J. L., Deschamps L. (1997), *Young adults from divorced and intact families: Perceptions about preferred custodial arrangement*, *Journal of Divorce and Remarriage*, 27, s. 105-122.
30. Domański M., *Model pieczy naprzemiennej jako rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku rozwodowym (na tle nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 25.06.2015 r.)*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 7-8.
31. Domański M., *Orzekanie o pieczy naprzemiennej w wyrokach rozwodowych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015.
32. Domański M., *Powierzenie wykonywania władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców w wyroku rozwodowym*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2014.
33. Dunajska M. B., *Rozważania o wykonywaniu postanowienia o ustaleniu kontaktów z dzieckiem w świetle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2008 r. (III CZP 75/08)*, „Rodzina i Prawo” 2011, nr 19, online: <http://sedziowierodzinni.pl/wp-content/uploads/2014/04/rodzina-i-prawo-nr-19.pdf>).
34. Ellis B. J., Bates J. E., Dodge K. A., Fergusson D. M., Horwood L. J., Pettit G. S., Woodward L. (2003), *Does father absence place daughters at special risk for early sexual activity and teenage pregnancy?*, *Child Development*, 74, s. 801-821.
35. Ellis D., Wight-Peasley L. (1986), *Wife abuse among separated women*, Paper presented at the meeting on the International Association for the Study of Aggression, Chicago, IL.
36. Evenson R. J., Simon R. W. (2005), *Clarifying the relationship between parenthood and depression*, *Journal of Health and Social Behavior*, 46, s. 341-358.
37. Fabricius W. V. (2003), *Listening to children of divorce: New findings that diverge from Wallerstein, Lewis, & Blakeslee*, *Family Relations*, 52(4), s. 368–383.
38. Fabricius W. V., Braver S. L., Diaz P., Velez C. E. (2010), *Custody and parenting time: Links to family relationships and well-being*

- after divorce, [w:] M. E. Lamb (red.), *The role of the father in child development*, 5th ed., s. 201-240.
39. Fabricius W. V., Diaz P., Braver S. L. (2011), *Parenting time, parent conflict, parent-child relationships, and children's physical health*, [w:] K. Kuehnle, L. Drozd (red.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the Family Court*, New York, NY: Oxford University Press.
 40. Fabricius W. V., Luecken L. J. (2007), *Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce*, *Journal of Family Psychology*, 21(2), s. 195–205.
 41. Fidler B., Bala N. (2010), *Children resisting postseparation contact with a parent: Concepts, controversies, and conundrums*, *Family Court Review*, 48(1), s. 10–47.
 42. Finley G., Schwartz S. J. (2007), *Father involvement and long-term young adult outcomes: The differential contributions of divorce and gender*, *Family Court Review*, 45, s. 573-587.
 43. Firestone G., Weinstein J. (2004), *In the best interests of children: A proposal to transform the adversarial system*, *Family Court Review*, 42(2), s. 203–215.
 44. Flouri E. (2005), *Fathering and child outcomes*, Hoboken, NJ: Wiley.
 45. Fransson E., Låftman S. B., Östberg V. i in. (2018), *The Living Conditions of Children with Shared Residence – the Swedish Example*, *Child Indicators Research*, 11(3).
 46. Gunnoe M. L., Braver S. L. (2001), *The effects of joint legal custody on mothers, fathers, & children controlling for factors that predispose a sole maternal versus joint legal award*, *Law and Human Behavior*, 25(1), s. 25-43.
 47. Holewińska-Łapińska E., *Kontakty z dziećmi innych osób niż ich rodzice (art. 113⁶ k.r.o.)*, Warszawa 2017.
 48. Holewińska-Łapińska E., *Postępowania w sprawach o wykonywanie kontaktów z dzieckiem umorzone na podstawie art. 598²⁰ k.p.c.*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016.
 49. Holewińska-Łapińska E., *Pozostawienie władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi obojgu rozwiedzionym rodzicom oraz rozstrzygnięcia o kontaktach z dziećmi w wyrokach rozwodowych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012, online:
<https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/E-Holewi%C5%84ska-Pozostawienie-w%C5%82adzy-rodzicielskiej-2012.pdf>.
 50. Holewińska-Łapińska E., *Sędziowska ocena efektywności*

- stosowania przepisów dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵ – 598²⁰ k.p.c.) w świetle wyników badania ankietowego, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016, online:
<https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E.-S%C4%99dziowska-ocena-efektywno%C5%9Bci-stosowania-przepis%C3%B3w-dotycz%C4%85cych-wykonywania-kontakt%C3%B3w-z-dzieckiem-w-swietle-bada%C5%84.pdf>.
51. Holewińska-Łapińska E., Domański M., Słyk J., *Orzecznictwo w sprawach o wykonywanie kontaktów z dziećmi*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, online:
https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Doma%C5%84ski-M.Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E.-S%C5%82yk-J.-Wykonywanie-kontakt%C3%B3w-2.pdf.
 52. Hawthorne B., Lennings C. J. (2008), *The marginalization of nonresident fathers: Their postdivorce roles*, Journal of Divorce and Remarriage, 49(3/4), s. 191-209.
 53. Higgins C., Duxbury L. (2002), *The 2001 National Work–Life Conflict Study*, Ottawa, Canada: Health Canada.
 54. Jablonska B., Lindberg L. (2007), *Risk behaviours, victimisation and mental distress among adolescents in different family structures*, Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 42(8), s. 656–663.
 55. Jeynes W. H. (2001), *The effects of recent parental divorce on their children's consumption of marijuana and cocaine*, Journal of Divorce and Remarriage, 35(3/4), s. 43-64.
 56. Johnson H., Hotton T. (2003), *Losing control: Homicide risk in estranged and intact intimate relationships*, Homicide Studies, 7(1), s. 58-84.
 57. Johnston J. R. (1995), *Research update: Children's adjustment in sole custody compared to joint custody families and principles for custody decision making*, Family and Conciliation Courts Review, 33, s. 415-425.
 58. Johnston J. R., Kline M., Tschann J. M. (1989), *Ongoing postdivorce conflict: Effects on children of joint custody and frequent access*, American Journal of Orthopsychiatry, 59, s. 576-592.
 59. Justyński T., *W sprawie tzw. opieki naprzemiennej*, „Rodzina i Prawo” 2011, nr 19.
 60. Kaspiew R., Gray M., Weston R., Moloney L., Qu L. (2009), *Evaluation of the 2006 Family Law Reforms*, Melbourne, Australia:

- Australian Institute of Family Studies.
61. Kaspiew R., Gray M., Weston R., Moloney L., Qu L. (2010), *The Australian Institute of Family Studies' evaluation of the 2006 Family Law Reforms: Key findings*, Australian Journal of Family Law, 24(1), s. 5–33.
 62. Kelly J. B. (1991), *Examining resistance to joint custody*, [w:] J. Folberg, A. Taylor (red.), *Joint custody and shared parenting*, 2nd ed., New York, NY: Guilford Press, s. 55–62.
 63. Kelly J. B. (2007), *Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research*, Family Process, 46(1), s. 35–52.
 64. Kelly J., Johnston J. (2005), *Empirical and ethical problems with custody recommendations*, Family Court Review, 43, s. 233–241.
 65. Kędziera K., Stępień M., *Pieczna naprzemienna w polskim prawie rodzinnym*, „Palestra” 3/2018, online: <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/3-2018/artukul/pecza-naprzemienna-w-polskim-prawie-rodzinnym> [dostęp: 29.08.2021 r.].
 66. Kposowa A. (2000), *Marital status and suicide in the national longitudinal mortality study*, Journal of Epidemiology and Community Health, 54(4), s. 254–261.
 67. Kruk E. (1991), *The grief reaction of noncustodial fathers subsequent to divorce*, Men's Studies Review, 8(2), s. 17–21.
 68. Kruk E. (1993), *Divorce and disengagement*, Halifax, Canada: Fernwood.
 69. Kruk E. (2008), *Child custody, access and parental responsibility: The search for a just and equitable standard*, Guelph, Canada: Fatherhood Involvement Research Alliance, Social Science and Humanities Research Council of Canada.
 70. Kruk E. (2010), *Collateral damage: The lived experiences of divorced mothers without custody*, Journal of Divorce and Remarriage, 51(7/8), s. 526–543.
 71. Kruk E. (2010), *Parental and social institutional responsibilities to children's needs in the divorce transition: Father's perspectives*, Journal of Men's Studies, 18(2), s. 159–178.
 72. Kruk E. (2012), *Arguments for an Equal Parental Responsibility Presumption in Contested Child Custody*, The American Journal of Family Therapy, vol. 40, s. 33–55.
 73. Låftman S. B., Bergström M., Modin B., Ostberg V. (2014), *Joint physical custody, turning to parents for emotional support, and subjective health: A study of adolescents in Stockholm, Sweden*, Scandinavian Journal of Public Health, 42(5), s. 456–462.
 74. Lamb M. E. (1999), *Noncustodial fathers and their impact on the*

- children of divorce, [w:] R. A. Thompson, P. Amato (red.), *The post-divorce family: Children, parenting, and society*, Thousand Oaks, CA: Sage, s. 105-125.
75. Lamb M. E., Kelly J. B. (2009), *Improving the quality of parent-child contact in separating families with infants and young children*, [w:] R. M. Galatzer-Levy, J. Kraus, J. Galatzer-Levy (red.), *The scientific basis of child custody decisions*, Hoboken, NJ: Wiley, 2 edition, s. 187-214.
76. Lamb M. E., Sternberg K. J., Thompson R. A. (1997), *The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior, development, and adjustment*, Family and Conciliation Courts Review, 35, s. 393-404.
77. Laumann-Billings L., Emery R. E. (2000), *Distress among young adults from divorced families*, Journal of Family Psychology, 14(4), s. 671-687.
78. Lund M. (1987), *The non-custodial father: Common challenges in parenting after divorce*, [w:] C. Lewis & M. O'Brien (red.), *Reassessing fatherhood*, s. 212-224.
79. Maccoby E. E., Mnookin R. H. (1992), *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*, Cambridge, MAP Harvard University Press.
80. McCue Horwitz S. M., Irwin J. R., Briggs-Gowan M. J., Bosson Heenan J. M., Mendoza J., Carter A. S. (2003), *Language delay in a community cohort of young children*, Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 42(8), s. 932-940.
81. McIntosh J., Smyth B., Kelahe M., Wells Y. (2010), *Post separation parenting arrangements: outcomes for infants and children*, Australian Government, Sydney, Australia.
82. McMunn A. M., Nazroo J. Y., Marmot M. G., Boreham R., Goodman R. (2001), *Children's emotional and behavioral well-being and the family environment: Findings from the health survey for England*, Social Science and Medicine, 53(4), s. 423-440.
83. McMurray A., Blackmore A. M. (1992), *Influences of parent-child relationships on non-custodial fathers*, Australian Journal of Marriage and Family, 14(3), s. 151-159.
84. Melli M. S., Brown P. R. (2008), *Exploring a new family form: The shared time family*, International Journal of Law, Policy and the Family, 22, s. 231-269.
85. Michalak M., Jaros P. J. (2014), *Prawo dziecka do obojga rodziców*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 13(3), s. 44, online:
http://brpd.gov.pl/sites/default/files/prawo_dziecka_do_obojga_rodzicow.pdf [dostęp: 27.07.2021 r.].

86. Milewska E., *Ocena wpływu opieki naprzemiennej na małe dzieci i ich relacje z rodzicami*, Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji Senatu RP, listopad 2017, s. 3-4.
87. Moloney L. (2009), "Meaningful relationships" in the Family Law Act Amendments of 2006: A socio-legal perspective on fathers, mothers and the "sharing" of parenting after separation, *Journal of Family Studies*, 15, s. 2–8.
88. Mostowik P. (2014), *Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2014, online: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/2398/mostowik_wladza_rodzicielska_i_opieka_nad_dzieckiem_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
89. Nielsen L. (2011), *Shared Parenting After Divorce: A Review of Shared Residential Parenting Research*, *Journal of Divorce & Remarriage*, s. 586-609.
90. Nielsen L. (2014), *Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children*, *Journal of Divorce & Remarriage*, Volume 55, Issue 8, s. 613–635.
91. Nielsen L. (2017), *Re-examining the research on parental conflict, coparenting, and custody arrangements*, *Psychology, Public Policy, and Law*, 23(2), s. 211-231.
92. Nielsen L. (2018), *Joint versus sole physical custody: Outcomes for children independent of family income or parental conflict*, *Journal of Child Custody*, 15(1), s. 35-54.
93. Papanis E., Karampasi E. (2021), Joint custody: rationalizing divorce discrepancies in family legislation, *Revista Universitară de Sociologie*. Year XVII, Issue 1/2021, s. 23-36.
94. Pruett M. K., Williams T. Y., Insabella G., Little T. D. (2003), *Family and legal indicators of child adjustment to divorce among families with young children*, *Journal of Family Psychology*, 17(2), s. 169-180.
95. Pleck J. H. (1997), *Paternal involvement: Level, sources, and consequences*, [w:] M. Lamb (red.), *The role of the father in child development*, New York, NY: Wiley, 3rd ed., s. 66-103.
96. Pomarańska-Bielecka M. (2021), *Kryminalizacja zjawiska alienacji rodzicielskiej – aktualnie obowiązujący stan prawny i propozycje zmian*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 20(1), online: <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/download/793/644> [dostęp: 10.08.2021 r.].
97. Pruett M. K., Jackson T. D. (1999), *The lawyer's role during the divorce process: Perceptions of parents, their young children, & their attorneys*, *Family Law Quarterly*, 33, s. 283–310.

98. Richardson P. (2006), *A kidnapped mind*, Toronto, Canada: Dundurn Press.
99. Riśé C., *Ojciec. Niezgoda na nieobecność*, Kielce 2005.
100. Ringbäck Weitofť G., Hjern A., Haglund B., Rosén M. (2003), *Mortality, severe morbidity, and injury in children living with single parents in Sweden: A population-based study*, *The Lancet*, 361, s. 289-295.
101. Rosenberg J., Wilcox W. B. (2006), *The importance of fathers in the healthy development of children*, Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services.
102. Rutter M. (1995), *Clinical implication of attachment concepts*, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, s. 549–571.
103. Sandler I., Miles J., Cookston J., Braver S. (2008), *Effects of father and mother parenting on children's mental health in high- and low-conflict divorces*, *Family Court Review*, 46(2), s. 282-296.
104. Semple N. (2010), *Whose best interests?: Custody and access law and procedure*, *Osgood Hall Law Journal*, 48(2), s. 1–40.
105. Sikora R., Trzęsowska-Greszta E., *Opieka naprzemienna w kontekście rozwodu rodziców i kosztów psychicznych ponoszonych przez dzieci*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2016, s. 288-298.
106. Smyth B. (2009), *A 5 year retrospective of shared care research in Australia*, *Journal of Family Studies*, 15, s. 36-59.
107. Stein J. A., Milburn N. G., Zane J. I., Rotheram-Borus M. (2009), *Paternal and maternal influences on problem behaviors among homeless and runaway youth*, *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(1), s. 39-50.
108. Stojanowska W., *Władza rodzicielska pozamałżeńskiego i rozwiedzionego ojca. Studium socjologiczno-prawne*, Warszawa 2000.
109. Trinder L. (2008), *What might children mean by a “meaningful relationship”?*, *Journal of Family Studies*, 15, s. 20–35.
110. Trinder L. (2010), *Shared residence: a review of recent research evidence*, *Child and Family Law Quarterly*, 22(4), s. 475-498.
111. Vanassche S., Sodermans A. K., Matthijs K., Swicegood G. (2013), *Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce*, *Journal of Family Studies*, 19, s. 139-158.
112. Videon T. M. (2002), *The effects of parent-adolescent relationships and parental separation on adolescent well-being*, *Journal of Marriage and the Family*, 64, s. 489-503.

113. Wallerstein J. S., Lewis J. (1998), *The long-term impact of divorce on children: A first report from a 25-year study*, Family and Conciliation Courts Review, 36, s. 368-383.
114. Warshak R. A. (1992), *The custody revolution*, New York, NY: Simon and Schuster.
115. Warshak R. A. (2007), *The Approximation Rule, child development research, & children's best interests after divorce*, Child Development Perspectives, 1(2), s. 119-125.
116. Warshak R. A. (2014), *Social science and parenting plans for young children: A consensus report*, American Psychological Association, s. 1-44.

Inne:

1. Artykuł adwokata Roberta Wąworka z 31.10.2016 r. „Konieczne zmiany w przepisach o utrudnianiu kontaktów z dziećmi”, online: <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/konieczne-zmiany-w-przepisach-o-utrudnianiu-kontaktow-z-dziecmi,68081.html> [dostęp: 10.08.2021 r.].
2. Artykuł na stronie kancelarii adwokackiej „Opieka naprzemienna a alimenty”, online: <https://lawyersoffice.pl/artykuly/opieka-naprzemienna-czesc-2/> [dostęp: 24.09.2021 r.].
3. Druk sejmowy z 9 stycznia 2015 r. VII kadencji nr 3104, online: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/9A3D17973A5D831FC1257DE200390A0E/%24File/3104.pdf>.
4. Informacja z 2.02.2019 r. na www.prawo.pl [dostęp: 29.12.2021 r.] o pracach nad rządowym projektem nowelizacji przepisów dotyczących zasad przyznawania pieczy nad dzieckiem w orzeczeniach sądów rodzinnych.
5. Materiały z międzynarodowej konferencji nt. naprzemiennej opieki rodzicielskiej, która odbyła się w Strasburgu w dniach 22 - 23 listopada 2018 r., online: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/dzieci-pozostajace-pod-opieka-tylko-jednego-z-rodzicow-s%c4%85-w-gorszej-sytuacji> [dostęp: 25.08.2021 r.].
6. Odpowiedź Ministerstwa Sprawiedliwości z 11.05.2018 r. na interpelację nr 21572 w sprawie bagatelizowania zjawiska alienacji rodzicielskiej, online: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2AF96602> [dostęp: 7.10.2021 r.].
7. Odpowiedź Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych w Polsce z 25 maja 2018 r. w sprawie projektu ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, online: <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywyplik/5>

- [65/4/776_ssrwp.pdf](#).
8. Opinia Komitetu Ochrony Praw Dziecka z 21.06.2018 r. o projekcie ustawy w senackim druku nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_kopd.pdf.
 9. Opinia KRS z 9 maja 2018 r. dotycząca projektu senackiego druku nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_krs.pdf.
 10. Opinia Ministra Sprawiedliwości z 23 kwietnia 2020 r. dotycząca projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63, online:
<https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/906/4/063-ms.pdf>.
 11. Opinia Ministra Sprawiedliwości z 23 maja 2018 r. dotycząca projektu ustawy w senackim druku IX kadencji nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_ms.pdf.
 12. Opinia Naczelnej Rady Adwokackiej z 25 maja 2018 r. do projektu ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_nra.pdf.
 13. Opinia Prokuratury Generalnej RP z 25 maja 2018 r. dotycząca projektu senackiego druku nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_pgpr.pdf.
 14. Opinia Rzecznika Praw Dziecka z 22 maja 2018 r. dotycząca projektu senackiego druku nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_rpd.pdf.
 15. Opinia Sądu Najwyższego z 25 maja 2018 r. o projekcie ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_sn.pdf.
 16. Opinia SSP „Iustitia” z 25.05.2018 r. o projekcie ustawy w druku senackim IX kadencji nr 776, online:
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywypliki/565/4/776_sspiustitia.pdf.
 17. Postanowienie Sądu Rejonowego w Inowrocławiu z dnia 2 stycznia 2018 r., III Wydział Rodzinny i Nieletnich, sygn. III Nsm 37/16.
 18. Projekt Kodeksu Rodzinnego z lipca 2018 r. Rzecznika Praw Dziecka, online:
http://brpd.gov.pl/sites/default/files/kodeks_rodzinny_projekt_z_uza

- [sadniem.pdf](#).
19. Projekt ustawy w druku sejmowym VIII kadencji nr 3254 z 27 lutego 2019 r., online:
<https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/E6E4F16B8BE6C428C12583AE00523F12/%24File/3254.pdf>.
 20. Przebieg procesu legislacyjnego w Senacie, online:
<https://www.senat.gov.pl/prace/proces-legislacyjny-w-senacie/inicjatywy-ustawodawcze/inicjatywa.102.html>.
 21. Przebieg procesu legislacyjnego w Senacie, online:
<https://www.senat.gov.pl/prace/proces-legislacyjny-w-senacie/inicjatywy-ustawodawcze/inicjatywa.61.html>.
 22. Sprawozdanie z 19 marca 2019 r. Komisji Ustawodawczej oraz Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej o projekcie ustawy w druku senackim nr 776, online:
<https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruki/10157/druk/776s.pdf?r10157>.
 23. Stanowisko Elżbiety Trzęsowskiej-Greszty z 2 grudnia 2017 r. w odniesieniu do opieki naprzemiennej przesłane do Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, online:
https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/petycje/petycje_wielokrotne/pw90117/uwagi_e_trzesowska-greszta_uksw.pdf.
 24. Stanowisko Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości z 26.10.2017 r. w przedmiocie petycji wielokrotnej PW-9-01/17 (nr 32877), online:
https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/petycje/petycje_wielokrotne/pw90117/odp_instytutu_wym_spr.pdf.
 25. Stanowisko Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” z 25.01.2015 r. wobec projektu z 23.09.2014 r. założeń projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, online:
<https://www.iustitia.pl/strefa-wewnetrzna/strefa-wiedzy/opinie/945-opinia-w-sprawie-zmian-kodeksu-rodzinnego-i-opiekunczego>.
 26. Treść dyskusji na wspólnym posiedzeniu Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej oraz Komisji Ustawodawczej z dnia 19 marca 2019 r., online:
<https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg.8158.1.html>.
 27. Uwaga 59 w ramach konsultacji społecznych do projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63,
https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywyplik/906/5/063_599.pdf.
 28. Uwagi (bez daty) Towarzystwa Przyjaciół Dzieci do projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63, online:
<https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywyplik/>

- 906/4/063-tpd.pdf.
29. Uzasadnienie z 4 lutego 2020 r. projektu ustawy w druku senackim X kadencji nr 63, online:
<https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruki/10705/druk/63.pdf?r10705>.
30. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Rzeszowie z dnia 3 lipca 2019 r., II SA/Rz 432/19.
31. Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z 22 maja 2017 r. do Ministra Sprawiedliwości, online:
<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rzecznik-w-sprawie-opieki-naprzemiennej-WG>.